

2018

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

УСВОЈУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

КАКО СТРАНСКИ

ПРАКТИКУМ

Автор: доц. д-р ИГОР СТАНОЈОСКИ

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

УСВОЈУВАЊЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ

ПРАКТИКУМ

Автор: доц. д-р ИГОР СТАНОЈОСКИ

Автор: доц. д-р ИГОР СТАНОЈОСКИ

Рецензенти:

проф. д-р Гоце Цветановски

проф. д-р Виолета Николовска

Лектор:

Александар Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.163.3'243(076.5)

СТАНОЈОСКИ, Игор

Усвојување на македонскиот јазик како странски [Електронски извор] : практикум / Игор Станојоски. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Филолошки факултет, 2018

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/754>. - Текст во PDF формат, содржи 56 стр., табели. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 24.09.2018. - Библиографија: стр. 55-56

ISBN 978-608-244-554-0

а) Македонски јазик како странски јазик - Практикуми
COBISS.MK-ID 108330762

СОДРЖИНА

Предговор	4
1. Создавање на стратегија за групата или лицето што ќе го изучува македонскиот јазик како странски	7
1.1. Критериуми за проценка на нивото на знаењата	7
2. Материјали за подучување.....	10
2.1. Учебниците по македонски јазик како странски	10
3. Изучување на лексичкиот фонд на нивото А	12
4. Текстови за читање и превод на нивото А.....	20
5. Изучување на граматиката на нивото А	26
5.1. Што сè треба да се научи на нивото А?	26
5.2. Кои се најтешките делови од системот на македонскиот јазик?	27
6. Видови вежби за усвојување на глаголскиот систем.....	29
6.1. Преглед на глаголските времиња и видови вежби за нивно усвојување.....	29
6.2. Усвојување на граматичката евиденцијалност (прекажаноста)	35
7. Избор на дополнителни текстови за читање, слушање и превод	41
8. Часови по конверзација.....	47
8.1. Избор на стимулативни текстови	48
8.2. Активност на студентите: дискусија и есеи.	51
БИБЛИОГРАФИЈА.....	55

Предговор

Овој практикум им е наменет на студентите македонисти на Филолошкиот факултет на Универзитетот „Гоце Делчев“, но може да биде полезен за сите лектори што обучуваат странски изучувачи на македонскиот јазик.

При составувањето на практикумот имавме за цел да вклучиме содржини што ќе им помогнат на студентите подобро да го сфатат и да го доживеат процесот на подучување. Студентите македонисти се потенцијални лектори на странските универзитети на кои се изучува македонскиот јазик како главна специјалност или како еден од словенските јазици. Затоа и овој практикум е насочен пред сè кон подучувањето студенти.

Со оглед на тоа што овој практикум не им е наменет на странските изучувачи на македонскиот јазик, туку на подучувачите на странските изучувачи, практикумот не можеше да се базира исклучиво на вежби, и затоа тој содржи повеќе упатства, а помалку задачи за вежбање.

Практикумот ги содржи следните тематски целини:

1. Создавање стратегија за групата или лицето што ќе го изучува македонскиот јазик како странски.

Во оваа целина нудиме препораки за приспособување на наставата спрема предиспозициите на студентот, односно: неговиот прв јазик (степенот на сродноста со македонскиот јазик), моментните познавања од македонскиот јазик, занимањето и интересите, како и типот на интелигенција на студентот што изучува; за групна настава: составот на групата според горенаведените предиспозиции. Наставата по странски јазик се приспособува и на целта на изучувањето: некои изучувачи го изучуваат странскиот јазик заради работа во земјата во една специфична област и професија и сакаат наставата да се движи само во таа насока, додека, пак, во наставата со студентските групи на странските универзитети не смее да се ограничува спектарот на темите и областите. Во наставата по македонски јазик како втор/странски многу почест е вториот случај.

2. Материјали за подучување.

Во оваа целина нудиме препораки поврзани со изборот на учебниците по македонски јазик како странски, како и на други прирачници и помошни материјали што би можеле да послужат во наставата по македонски јазик како странски. Правилниот избор на учебникот е една од најважните работи што го предодредуваат успехот на наставата. Колку и да е добар наставникот, ако се води наставата по неумешно составен учебник, не може да се очекува задоволителен резултат од наставата. Можеме слободно да тврдиме дека успехот колку што зависи од наставникот, исто толку зависи од учебникот.

3. Изучување на лексичкиот фонд по нивоа.

Во оваа целина се разгледуваат прашања од усвојувањето на лексиката на македонскиот јазик. Воедно, се даваат препораки за количеството и видот на зборовите што е препорачливо да се усвојуваат на нивото А, начинот на изборот и методите на усвојување на лексемите. Во овој дел ги анализираме и тематските речници, нивните предности и недостатоци. Сметаме дека изучувањето на лексичкиот фонд исто така бара добра стратегија. Даваме список на 800 зборови кои ги препорачуваме за нивото А.

4. Текстови за читање и превод по нивоа.

Во овој дел се разгледуваат основните типови текстови кои е препорачано да се користат во наставата, пред сè, на нивото А. Оваа целина содржи такви текстови, и тие треба да му послужат на студентот што го слуша предметот Усвојување на македонскиот јазик како странски, како пример за текстовите што треба да се користат во наставата. Во овој дел ги разгледуваме и предностите и недостатоците на дијалозите, од една страна, и монолошките текстови, од друга страна.

5. Изучување на граматиката на нивото А.

Во овој дел ги разгледуваме методите за усвојување на неколку посспецифични делови од системот на македонскиот јазик. Ќе направиме приказ и на повеќе видови граматички вежби, анализирајќи ја нивната ефикасност. И оваа целина, како и сите останати, се напишани со цел студентот практично да се запознае со методите на наставата. Во овој дел правиме преглед на деловите од системот за кои сметаме дека треба да се изучуваат најнеодложно, во текот на почетниот курс, затоа што се неопходни веќе во најосновната комуникација.

6. Видови вежби за усвојување на глаголскиот систем.

Оваа целина претставува надоврзување и продлабочување на претходната. Се задржуваме на зборовната група која е најтешка за усвојување. Овој дел содржи вежби и текстови кои ги препорачуваме како ефикасни во усвојувањето на глаголскиот систем, како најразвиен и најсложен дел од македонската граматика. Особено внимание посветуваме на граматичката евиденцијалност (категоријата прекажаност), која е непозната во најголем дел од другите европски јазици.

7. Избор на дополнителни текстови за читање, слушање и превод.

Во овој дел со примери предлагаме одредени текстови кои е препорачано да се користат на различни нивоа. Притоа, не се задржуваме само на текстовите што треба и може да се применуваат во рамките на наставата, туку и на текстовите што се препорачани за самостојно изучување на македонскиот јазик, односно за изучување во рамките на домашните активности, надвор од наставата. Посебно се задржуваме и ги истакнуваме

читањето романи и слушањето аудио-книги како едни од најефикасните методи во усвојувањето на странскиот јазик од нивото Б2 до нивото Ц2.

8. Вежби за конверзација.

Во овој дел ги анализираме часовите по конверзација, нивните специфики, предности и недостатоци. Препорачуваме теми за конверзација и како пример приложуваме конкретни текстови што може да ја стимулираат конверзацијата. Наведуваме и пример за текот на еден час по конверзација. Особено внимание посветуваме на стратегијата на наставникот во организирањето и водењето на часот по конверзација.

1. Создавање на стратегија за групата или лицето што ќе го изучува македонскиот јазик како странски

Изучувањето на странските јазици, како ретко која друга обука, бара приспособување на целокупната настава и нејзино усогласување со профилот на учениците. При организацијата на наставата треба да се води сметка за возраста на учениците (студенти, возрасни лица, мешана група), за бројката на учениците (индивидуална настава, мала група, голема група), за првиот (мајчиниот) јазик на учениците и неговата оддалеченост од македонскиот јазик, другите предзнаења на учениците (дали се филолози по занимање) итн. Македонскиот јазик се изучува на десетина универзитети во светот и притоа групите најчесто се мали и компактни по однос на првиот (мајчиниот) јазик. На пример, на Масариковиот универзитет во Брно (Чешка), македонскиот јазик се изучува во мали групи од по три-четворица студенти, најчесто сите тие се Чеси, односно чешкиот јазик им е прв. Во таквите мали групи потешко е да се организираат успешни часови по конверзација затоа што има премалку студенти што би се вклучиле во дискусијата. Многу полесно се организираат часовите по конверзација на пример на Шлескиот универзитет во Катовице (Полска), каде што наставата по македонски јазик најчесто се следи во групи од по 10-15 студенти. Најчесто сите тие се Полјаци, односно полскиот јазик им е прв (мајчин). Во овој случај и при организацијата на наставата треба да се има предвид фактот дека студентите ќе разбираат одреден лексички фонд на македонскиот јазик со оглед на тоа што и полскиот и македонскиот јазик спаѓаат во словенското јазично семејство и најголем дел од лексиката во двата јазика е од словенско потекло. Од друга страна, јасно е дека усвојувањето на глаголскиот систем ќе предизвика тешкотии затоа што полскиот јазик не ги познава аористот, имперфектот, категоријата прекажаност (граматичката евиденцијалност), граматикализираните временски конструкции со глаголот *има/нема* како помошен, минатото-идно време итн. Се разбира дека на овие времиња и категории ќе треба да „се потроши“ голем фонд часови и да се примени добар пристап.

1.1. Критериуми за проценка на нивото на знаењата

За да се обезбеди колку што е можно поефикасна настава, потребно е курсот да се приспособи на подготвеноста на студентот во моментот на почнување на курсот. Потоа курсот треба да содржи материјали и методи најсоодветни за тоа ниво.

Денес најприменуваниот критериум за одредување на нивото на јазичното познавање и во Македонија и во цела Европа е критериумот претставен во Заедничката европска јазична рамка за референтност поставена од Советот на Европа во 2001 год., односно Европскиот систем за опис на јазичното образование, прифатен и од Европската асоцијација за јазично тестирање (The Association of Language Testers in Europe – ALTE). ALTE е најреномираната европска организација во оваа дејност, основана е во 1990. Постојано се зголемува бројот на универзитетите и организациите кои за одредување на јазичното ниво го применуваат Европскиот систем. Рускиот систем за тестирање по руски јазик (РКИ) е асоцијативен член на ALTE. Европскиот систем се состои од шест нивоа:

Почетник:

A1 – Изучувачот на ова ниво умее да се претстави себеси и другите, да употребува прости искази поврзани со секојдневните потреби, да формулира прости прашања поврзани со секојдневниот живот и да одговара на такви прашања. Може да води едноставен разговор под услов соговорникот да зборува бавно и јасно.

A2 – Изучувачот на ова ниво разбира искази со често употребувани зборови и изрази на теми поврзани со секојдневниот живот (на пр. купување, блиска околина, работа), се разбира во секојдневните рутински комуникациски ситуации, може да го опише своето потекло, образование, основни потреби.

Самостоен корисник:

B1 – Изучувачот на ова ниво е во состојба да ги разбере главните нишки на разговорот на тема работа, образование, слободно време итн.; да се снаоѓа во ситуациите во земјата во која јазикот е мајчин; да умее да се изразува усно и писмено на познати или за него интересни теми; да ги искаже своите интереси, да изрази надеж или цел и да ги објасни своите проекти и идеи, накратко опишувајќи ги и објаснувајќи ги.

B2 – Да ги разбира основните нишки на содржината на сложени текстови на конкретни и апстрактни теми, како и дискусии на теми од неговата струка; да разговара спонтано и релативно слободно со родените зборуваачи без напрегање; да формулира детални писмени и усни искази; да умее да го изрази своето мислење на теми кои се предмет на дискусија, забележувајќи ги предностите и маните на одреден став.

Напреднат корисник:

Ц1 – Напреднатиот зборуваач на ова ниво разбира голем опсег на тешки и долги текстови разбирајќи ги и прикриените значења; се искажува течно, спонтано и без забележително колебање; ефектно и слободно се служи со јазикот во друштво, во ситуации поврзани со образованието и со професијата; правилно формулира јасни и детални искази поврзани со сложени проблеми и со разгранета структура.

Ц2 – Поседува знаење речиси како роден зборуваач. Разбира без напор практично сè што чита или слуша; умее да прекаже информации од различни извори писмени и усни; ги изразува мислите многу течно, спонтано и истовремено многу прецизно ги разликува значенските нијанси дури и во многу сложени искази.

Сепак, треба да се има предвид дека во зависност од првиот (мајчиниот) јазик и степенот на неговата сродност со македонскиот јазик постои можност да се разликуваат степенот на разбирање од степенот на способноста за зборување, па може да се разликува и степенот на разбирање на пишан од степенот на разбирање на говорен текст, а исто така и способноста за зборување од способноста за пишување итн. Така, на пример, бугарскиот и српскиот студент може да се на нивото Ц1 во поглед на разбирањето на македонскиот јазик, но да не умеат да состават дури ни наједноставна реченица, односно да се на нивото А1 во поглед на зборувањето. Исто така, честа појава е, на пример, печалбарот да го разбира и да умее да го зборува јазикот на земјата во која престојува, но да не знае да пишува правописно правилно и да не знае да се изразува на теми што се надвор од неговите секојдневни потреби.

Од овие причини, важно е добро да се процени степенот на подготвеноста и на предиспозициите на студентите. Не е удобно кога треба во една иста група да се стават почетници од словенските земји заедно со почетници од англојазичното подрачје, на пример. Во овој случај наставата би требало да се приспособи на потребите на „побавните“, учениците од англојазичното подрачје, за да не бидат онеправдани, а таквата настава најверојатно ќе биде здодевна за учениците од словенските земји затоа што ќе се губи време во објаснување на бројните лексички единици што звучат слично или идентично во сите словенски јазици.

ЗАДАЧА:

Оценете го своето ниво на познавање на странските јазици по следните критериуми: 1) разбирање на слушан текст, 2) разбирање на пишан текст, 3) способност за разговор, 4) способност за создавање подолг текст, 5) пишување. Вклучете ги и оние од кои имате само пасивни познавања, особено словенските јазици.

2. Материјали за подучување

Методите на наставата треба да бидат разновидни и за да се избегне монотонија во наставата. Ова е потребно исто така и затоа што студентите се разликуваат според интересите и според типот на интелигенција.

2.1. Учебниците по македонски јазик како странски

Ќе се обидеме да ги наброиме критериумите што треба да ги исполнува оптималниот учебник по македонски јазик како странски:

- 1) Материјалот треба да биде поделен на одреден број единици и секоја единица треба да се состои од текст, речник, граматички дел, вежби и додатоци;
- 2) Сите текстови треба да бидат во дијаложка форма. Текстовите треба да бидат сижејно поврзани со едни исти ликови од првата до последната единица. На овој начин на секој нареден час студентот ќе сака да дознае што ќе се случи понатаму и ќе се чувствува како да гледа ТВ-серија. На часот дијалогот се чита со распределување на ликовите;
- 3) Сите зборови што ќе бидат употребени во целиот учебник, особено во дијалозите, но исто така и во речниците по дијалозите, и во примерите употребени во граматичкиот дел, мора да соодветствуваат на критериумот на честотноста. Не се препорачува употреба на ретко употребувани зборови во учебник за нивоата А1, А2 или Б1;
- 4) Речникот треба да се наоѓа по дијалогот и треба да биде тематски – да се однесува на темата од дијалогот (на пр., предмети, роднини, животни, природа итн.). Треба да се состои од најмногу 30 зборови;
- 5) Граматичкиот дел треба да биде упростен. Прво, треба да се дадат само оние делови од граматиката кои се неопходни за да се обезбеди комуникација. На пр. во учебниците по македонски јазик за нивоата А1, А2 и Б1 не треба да има место за минатото-идно или за идното прекажано време и сл.;

- 6) Дијалогот и граматичкиот дел треба да бидат во спрега: на пр. во дијалогот да преовладува идното време, па потоа во граматичкиот дел во истата единица да се зборува за идно време;
- 7) Целта на учебникот е да се научи јазикот. Затоа не е пожелно трупање на учебникот со податоци од историјата или од туристичките атракции на Македонија;
- 8) На крајот на учебникот се дава речник од не повеќе од 1000 зборови. Зборовите треба да бидат избрани крајно внимателно. Важно е да биде запазен критериумот на честотноста;
- 9) Учебникот треба да биде придружен со звучен запис на дијалозите;
- 10) Звучниот запис пожелно е да биде снимен со учество на професионални актери со добра дикција и јасен изговор.

ЗАДАЧА:

Опишете како треба да изгледа учебникот од кој најмногу би сакале да учите странски јазик. Дали сметате дека е битно да има и илустрации? На кој начин би сакале да го усвојувате изговорот на фонемите во странскиот јазик?

3. Изучување на лексичкиот фонд на нивото А

Лексичкиот фонд на македонскиот јазик треба да се усвојува постепено, согласно со нивото на изучување. На курсевите А1 и А2 не е правилно студентите да „се бомбардираат“ со многу зборови ниту со зборови што се употребуваат ретко. Зборовите што ќе им „се сервираат“ на студентите треба да бидат избрани внимателно. Исто така, и начинот/методот на кој „ќе се сервираат“ тие, треба да биде соодветен и ефикасен. Најдобриот начин за трајно запаметување на зборовите е кога тие неколкукратно се среќаваат во пишан или слушан текст. Тогаш тие од пасивниот речник испливуваат на површина и влегуваат во активниот речник, а потоа по правило не се забораваат. Поинаку е со напорното намерно запаметување на зборовите уште при првата средба со нив. Сепак, на самиот почеток, во текот на курсевите А1 и А2 неизбежно е и намерното запаметување барем на некои зборови, оние што се употребуваат најчесто и што можат да овозможат макар најмала комуникација.

Постојат повеќе методи на одредување на најпотребните зборови. На пример, со компјутерски метод може да се направи анализа на честотата на зборовите во одреден тип текстови (во некој роман, во книжевноста, во новинарски статии и сл.). Ваквиот метод е ефикасен и прецизен. Негов недостаток е тоа што најчесто мора да се ограничи на одреден стил, како и тоа што лесно се спроведува само врз база на пишани текстови, додека анализата на усните текстови бара поголем напор.

Предлагаме 800 зборови за кои препорачуваме да се изучуваат на нивото А. Списокот на овие зборови е составен со комбинирани методи: компјутерска анализа на честотата и субјективна проценка на потребноста во комуникацијата. Ги предлагаме следниве зборови:

агол
 ако
 ама
 баба
 бавен
 бања
 бања се *н.*
 бара *н.*
 барем
 бега *н.*
 безбеден
 благ
 бод
 боја
 брак
 братучед
 брз
 брзо
 брише *н.*
 брод
 број
 важи
 вака
 ваков
 ваму
 веднаш
 веќе
 вели *н.*
 весник
 ветува *н.*
 види *с. (видов)*
 вие
 вика *н.*
 вика се *н.*
 вистина
 вистински
 виц
 влада
 влажен
 власт
 влегува *н.*
 влез
 влезе *с. (влегов)*
 влезница
 влече *н.*
 внатре
 вовед
 возач
 вози *н.*
 возраст
 враќа се *н.*
 врат
 врата
 вреден
 време
 врие *н.*

врне *н.*
 врска
 глава
 глас
 глув
 година
 голем
 горе
 грав
 град
 гради
 грб
 грешка
 грижи се *н.*
 грозје
 дали
 двајца
 движи се *н.*
 двор
 девојче
 дејство
 дека
 дел
 денес
 десен
 десно
 дете
 длабок
 доаѓа *н.*
 добие *с. (добив)*
 додека
 дојде *с. (дојдов)*
 долг
 долу
 домаќин
 домаќинка
 допир
 допира *н.*
 дописник
 дополнителен
 досега
 доцна
 дрво
 дрога
 друг
 другар
 друштво
 дупка
 дури
 ѓубре
 еве
 евтин
 еднаков
 едноставен
 екипа
 есен

ете
 желба
 железен
 жесток
 живот
 животни
 заб
 забележува *н.*
 заборави *н.*
 заборави *с.*
 загуба
 зад
 задача
 задолжителен
 заеднички
 заедно
 заем
 заклучи *с.*
 заклучок
 заклучува *н.*
 залепи *с.*
 замоли *с.*
 заостанува *н.*
 запира *н.*
 запознае се *с. (се запознав)*
 запре *с. (запрев)*
 заработува *н.*
 зарем
 застане *с. (застанав)*
 застанува *н.*
 затвор
 затвора *н.*
 затвори *с.*
 затоа
 зафаќа *н.*
 заштеди *с.*
 заштита
 зашто
 збор
 зборува *н.*
 зграда
 здрав
 здравје
 зеленчук
 земе *с. (зедов)*
 злато
 знаме
 зошто
 сид
 иако
 иден
 иднина
 избега *с.*
 избира *н.*
 избор

избрише *с. (избришав)*
 известува *н.*
 извор
 извршува *н.*
 изглед
 изгледа *н.*
 издвојува *н.*
 изеде *с. (изедов)*
 изјава
 изјавува *н.*
 излегува *н.*
 излез
 излезе *с. (излегов)*
 изложба
 изморен
 изненади *с.*
 изненадува *н.*
 израдува се *с.*
 илјада
 има *н.*
 инаков
 исече *с. (исеков)*
 исклучи *с.*
 исклучок
 исклучува *н.*
 искуство
 испие *с. (испив)*
 испрати *с.*
 ист
 исто
 исток
 истражува *н.*
 исфрли *с.*
 исхрана
 исчезнува *н.*
 итен
 јаде *н.*
 јадење
 јакна
 јас
 каде
 казна
 како
 каков
 капе се *н.*
 капка
 кат
 келнер
 кива *н.*
 книжевност
 кога
 кој
 којшто
 кола
 колкав

кон
 коса
 кошарка
 крај
 крал
 краток
 крв
 крева *н.*
 кревет
 крие *н.*
 кромид
 крпа
 крши *н.*
 кука
 кус
 кутија
 куфер
 куче
 лажица
 лани
 леб
 лев
 лесен
 ли
 ливче
 лизга се *н.*
 лик
 лице
 личен
 личи *н.*
 личност
 лош
 лути се *н.*
 маж
 мајка
 мака
 малцинство
 маса
 масло
 мачка
 машки
 меѓу
 меѓувреме
 меѓутоа
 месечина
 место
 миг
 минато
 минува *н.*
 минувач
 мирен
 мирис
 мисла
 многу
 многупати
 мнозинство

моќ
 молба
 момче
 мора *н.*
 мраз
 мрази *н.*
 мрежа
 мртов
 навечер
 навива *н.*
 навика
 навистина
 нагло
 наградува *н.*
 надарен
 надворешен
 надева се *н.*
 надеж
 надолу
 надоместува *н.*
 наеднаш
 најде *с. (најдов)*
 најпосле
 накусо
 намали *с.*
 намена
 намени *с.*
 намера
 наместа *с.*
 наместо
 наоѓа се *н.*
 напаѓа *н.*
 напивно
 напор
 направи *с.*
 напред
 напредок
 напредува *н.*
 напролет
 напруга
 напушта *н.*
 напушти *с.*
 наредба
 нареден
 нареди *с.*
 населба
 насети *с.*
 наскоро
 наслов
 насмее се *с. (се насмеав)*
 насока
 настава
 наставник
 настан
 настап

настојува *н.*
 натаму
 натпревар
 натпреварува се *н.*
 наутро
 начин
 неверојатен
 негов
 недела
 неделава
 недостасува *н.*
 недостаток
 недостиг
 нејзин
 некаде
 некако
 некаков
 некогаш
 некогашен
 некој
 неколку
 нели
 неодамна
 непријател
 несреќа
 нешто
 нивни
 ние
 ниеден
 низ
 никаде
 никако
 никаков
 никогаш
 никој
 ниту
 новинар
 нуди *н.*
 обврска
 обедини *с.*
 обезбеди *с.*
 обид
 облека
 облекува *н.*
 облик
 обуе *с. (обув)*
 овде
 овој
 овошје
 оган
 ограда
 одамна
 одбрана
 двај
 одговара *н.*
 одговор

одделен
 оддели *с.*
 одеднаш
 одзади
 оди *н.*
 одлика
 одличен
 одложи *с.*
 одлука
 одмазди се *с.*
 одмор
 одмори се *с.*
 однесува се *н.*
 однос
 одовде
 одозгора
 одразува *н.*
 озборува *н.*
 околина
 околност
 олку
 омраза
 онака
 оној
 опасен
 орев
 оружје
 освен
 освои *с.*
 осигури се *с.*
 ослободи *с.*
 осми
 остава *н.*
 остави *с.*
 остане *с. (останав)*
 останува *н.*
 оствари *с.*
 осум
 отвора *н.*
 отворен
 отиде *с. (отидов)*
 откаже *с. (откажав)*
 откако
 отколку
 открие *с. (открив)*
 отсто
 оттаму
 оттука
 очила
 пата
 паѓа *н.*
 падне *с. (паднав)*
 пак
 паметен
 памук
 пари

парче	последица	претходен	русокос
пасош	посматра <i>н.</i>	пречекува <i>н.</i>	сад
пат	постапка	пречи <i>н.</i>	сака <i>н.</i>
патека	постепен	пречка	сала
патики	постои <i>н.</i>	приближи се <i>с.</i>	само
патува <i>н.</i>	потврда	привлечен	свесен
пее <i>н.</i>	потекло	привремен	свест
пејач	потекнува <i>н.</i>	придружи <i>с.</i>	светилка
перница	потоа	признава <i>н.</i>	свечен
пет	потроши <i>с.</i>	приказна	свири <i>н.</i>
петмина	потсети <i>с.</i>	прилика	сврти <i>с.</i>
печат	потсетува <i>н.</i>	прими <i>с.</i>	сè
пипер	почва	припаѓа <i>н.</i>	сега
писмо	почит	притисок	сегашен
плаќа <i>н.</i>	почитува <i>н.</i>	прифати <i>с.</i>	сегашност
планина	прав	провери <i>с.</i>	седи <i>н.</i>
плаши се <i>н.</i>	правец	продавница	седница
пливач	прави <i>н.</i>	прозорец	седум
побара <i>с.</i>	право	пролет	седуммина
повеќе	празен	промаши <i>с.</i>	сеедно
повик	празник	прослава	сеќава се <i>н.</i>
повика <i>с.</i>	пратеник	птица	секаде
поврзан	праша <i>с.</i>	пушти <i>с.</i>	секако
површина	прашува <i>н.</i>	пцуе <i>н.</i>	секаков
погоди <i>с.</i>	прв	раѓа <i>н.</i>	секогаш
погреб	првенство	радува се <i>н.</i>	секој
подржува <i>н.</i>	првин	разбере <i>с. (разбрав)</i>	секојдневен
подршка	првпат	разбира <i>н.</i>	сенка
подобрува <i>н.</i>	преголем	разгледница	сепак
поединец	предава <i>н.</i>	разговара <i>н.</i>	сети се <i>с.</i>
пожар	предвид	размена	сигурен
познава <i>н.</i>	предвидува <i>н.</i>	размислува <i>н.</i>	синоќа
познат	предизвик	рака	сирење
поим	предлага <i>н.</i>	ракија	сиромашен
поинаку	предлог	раководи <i>н.</i>	сите
покрај	предложи <i>с.</i>	ракомет	ситен
пол	предност	рамен	ситница
полека	предупредува <i>н.</i>	рамнотежа	сјај
полноќ	презиме	рамо	скала
положба	прекин	расипува се <i>н.</i>	скап
помине <i>с. (поминав)</i>	прекине <i>с.</i>	расположен	скокне <i>с. (скокнав)</i>
поминува <i>н.</i>	<i>(прекинав)</i>	расположение	скрие <i>с. (скрив)</i>
понатаму	прекршок	распоред	скрши <i>с.</i>
понекогаш	преку	расправа се <i>н.</i>	славен
понуди <i>с.</i>	премиер	растение	следува <i>н.</i>
попладне	премин	ред	слика
пополнува <i>н.</i>	преминува <i>н.</i>	редица	сличен
поправи <i>с.</i>	премногу	редовен	слог
попусто	препорачува <i>н.</i>	редок	сложен
поради	пресмета <i>с.</i>	рече <i>с. (реков)</i>	случка
порака	престој	речиси	сmee <i>н.</i>
поранешен	престојува <i>н.</i>	решавачки	сmee се <i>н.</i>
порасне <i>с.</i>	претежен	решителен	смена
<i>(пораснав)</i>	претпоставува <i>н.</i>	рид	смести <i>с.</i>
посака <i>с.</i>	претседател	роденден	сместува се <i>н.</i>
посети <i>с.</i>	претстава	роднина	смета <i>н.</i>

сметка
снајде се с. (*се снајдов*)
со
соба
собере с. (*собрав*)
собрание
собуе с. (*собув*)
советува н.
согласува се н.
соговорник
содржи н.
содржина
сонува н.
сообраќај
сопре с. (*сопрев*)
сопруга
соработка
соработува н.
сосед
сосема
составува н.
состанок
состојба
сочува н.
спаси с.
списание
спогодба
спомене с.
(*спомена*)
споменик
според
споредба
споредува н.
спроведува н.
спротивен
спротивставува се н.
спушти с.
средба
среди с.
средина
средство

среќа
среќава н.
среќен
сретне с. (*сретнав*)
сретнува н.
став
става н.
стан
стапи с.
стварност
стега н.
стекне с. (*стекнав*)
стол
стопанство
стража
странец
страница
странски
странство
струја
студен
судбина
сум н.
суштество
сфаќа н.
сфати с.
таа
табла
тава
тага
тажен
татковина
тврди н.
течен
тивок
тие
тоа
тогаш
тој
токму
толкав
толку

толкува н.
топка
топол
точен
точка
трае н.
тргне с. (*тргнав*)
тргнува н.
трипати
трка
тројца
троши н.
трпи н.
туди се н.
трча н.
туѓ
тука
туку
турка н.
туш
ќерка
убав
убеди с.
удри с.
ужива н.
уметник
уметност
уморен
умре с. (*умрев*)
упорен
употребува н.
управува н.
услов
уста
установ
утре
утрешен
утро
ученик
ученичка
училиште
училница

уште
фаќа н.
фали се н.
фамилија
фати с.
фрла н.
хартија
ходник
храна
цвеќе
цврст
цел
црвен
црн
црта н.
чад
чаршаф
час
часовник
чевел
чекор
честита н.
честитка
четворица
четвртина
чини н.
чичко
човек
чува н.
цвака н.
цеб
шеќер
шета н.
шише
штеди н.
штета
штити н.
штом
шума

Овие зборови може да се изучуваат и како пасивна лексика, односно на студентите да им се објасни нивното значење и да се изучуваат како речнички единици со превод: од македонски – на првиот (мајчиниот) јазик на студентот. Ваквиот метод на запаметување овозможува студентот да разбира пишани и говорени текстови со едноставна и секојдневна содржина, но не го оспособува студентот самиот да продуцира вакви текстови.

Изучувањето на зборовите како активна лексика подразбира нивно точно запаметување со цел студентот да се оспособи за продуцирање текст со помош на запаметените зборови. Ваквиот метод на усвојување на лексиката подразбира учење на зборовите како речнички единици со превод: од првиот (мајчиниот) јазик на студентот – на македонски. Се разбира, тоа е потешко во споредба со обратната ситуација.

Во текот на работата со полските студенти македонисти на Шлескиот универзитет во градот Сосновјец (Полска), на студентите двапати месечно им беше даван тест со 100 збора на полски јазик, кои тие требаше да ги преведат на македонски. Сите тие зборови беа од погоре наведениот список од осумстотини збора. Искуството покажа дека овој метод е ефикасен.

Освен ваквото изучување на зборовите (според критериумите на честотата и потребноста), ефикасно е и групирањето на лексичките единици според одреден признак, особено според темата или областа. По овој принцип се создадени т.н. тематски речници, кои за жал не се распространети во нашата лингвистика. Тематското групирање на зборовите во мали тематски речничкиња е најдобро да се прави во самите учебници по македонски јазик за странци. Тие треба да следат веднаш по текстот за читање и тематски да бидат поврзани со текстот.

Наведуваме пример за македонско-полско тематско речниче на тема Предмети и уреди во домаќинството:

ДОМА <i>w domu</i>	
врата drzwi	кревет łóżko
прозорец okno	постела pościel
килим, тепих dywan	јорган kołdra
мебел meble	перница poduszka
печка piec	чешма kran
работна маса biurko	мијалник umywalka
стол krzesło	када wanna
огледало lustro	машина за перење pralka
телевизор telewizor	ладилник lodówka

ЗАДАЧА:

Дадената табела пополнете ја со зборови на тема Надворешен изглед. Размислете кои зборови вие, како наставници, би побарале да ги научат странските студенти. Внимавајте тоа да бидат колку што е можно почесто употребувани зборови. Водете сметка тие да бидат само онолку колку што има слободни полиња во табелата, т.е. осум.

НАДВОРЕШЕН ИЗГЛЕД

убав	висок
грд	низок
симпатичен	слаб

ЗАДАЧА:

Дадената табела пополнете ја со зборови на тема Професија. Размислете за кои професии, според вас, најчесто зборуваме во секојдневието. Како наставници, кои називи на професии би побарале да ги научат странските студенти на почетното ниво. Водете сметка тие да бидат само онолку колку што има слободни полиња во табелата, т.е. четиринаесет.

ПРОФЕСИЈА

ЗАДАЧА:

Дадената табела пополнете ја со зборови на тема Делови од телото. Размислете за кои делови од телото, според вас, најчесто зборуваме во секојдневието. Како наставници, кои зборови поврзани со оваа тема би побарале да ги научат странските студенти на почетното ниво. Водете сметка тие да бидат само онолку колку што има слободни полиња во табелата, т.е. четиринаесет.

ДЕЛОВИ ОД ТЕЛОТО

4. Текстови за читање и превод на нивото А

Една од најбитните работи во наставата по македонски јазик како втор/странски јазик е правилниот избор на текстовите за читање, превод и анализа. Текстовите треба да бидат избрани или составени многу внимателно. Притоа, што се однесува на нивото А, уште веднаш треба да се расчисти дека случајниот избор на готов текст од случајно избран медиум или книга не доаѓа предвид. Треба да се користат текстови од учебници за нивото А, или наставникот да составува текстови наменски за конкретниот час и за конкретната група, потпирајќи се врз следните основни принципи на составување на ваквите текстови:

1. На нивото А се препорачуваат дијалошки текстови со двајца или повеќе соговорници;
2. Текстот не треба да му биде здодевен на студентот, туку, напротив, треба да има интересна, по можност и интригантна содржина со духовити делови;
3. Не е задолжително, но ако е возможно, добро е текстовите во текот на целата учебна година да бидат поврзани сижејно, односно во нив да се појавуваат истите ликови. Ова не е секогаш лесно да се изведе од причина што текстовите треба да бидат поврзани и со останатите делови од наставната единица;
4. Текстовите треба да содржат исклучиво често употребувани зборови;
5. Меѓу употребените зборови во секој поединечен текст пожелно е да има по повеќе зборови што може да се групираат во една тема, на пример: семејство, патување, јавен превоз, секојдневни активности, училиште, факултет итн. По текстот, добро е да се даде и тематски речник со овие зборови;
6. Пожелно е дел од зборовите да му се познати на студентот, или од претходните часови, или поради сродството со неговиот прв јазик. На тој начин студентот ќе има основа за контекстуално одгатнување на значењето на другите зборови;
7. Во текстот не треба да има дотогаш непознати граматички форми кои не се дел од наставната содржина предвидена за истиот или за најблискиот нареден час;
8. Текстовите треба да бидат технички креативно уредени.

Дијалошката форма на текстовите е битна за нивото А затоа што на тој начин студентот стекнува чувство за комуникациската вредност и функција на јазикот и учи некои зборови, изрази и обраќања што не би ги научил од монолошкиот расказ. Освен тоа, дијалозите имаат голема предност пред монолозите затоа што дијалогот нуди повеќе можности за разбирање од контекстот. Се разбира дека наставникот може да му помогне на студентот да разбере и да преведе каков било текст, но студентот доживува многу поголема мотивација кога самиот ќе се досети за смислата на одреден исказ. На тој начин тој подобро ќе го запамети значењето на тој исказ. Дијалогот, за разлика од монологот, полесно го привлекува вниманието на студентите, па на тој начин тие стануваат пободри и позаинтересирани. Наставникот треба да ги насочува студентите кон размислување за смислата и значењето на одреден збор или исказ, наместо веднаш да им го преведе зборот/исказот. Всушност, преводот од македонски јазик на првиот јазик на студентот и

онака не е препорачано. Наместо тоа, поефективно е зборовите да се објаснуваат со средствата на македонскиот јазик. На пример, ако треба наставникот да му го објасни зборот *око* на англојазичниот студент, не е добро тој едноставно да му преведе со *eye*, туку подобро е да објасни со *сетило за вид, орган со кој гледаме* и сл.

За пример ќе го дадеме следниов дијалог од учебникот по македонски јазик за Чеси:

ВО ТРГОВСКИ ЦЕНТАР

Јана: Знаеш што конкретно сакаш да си купиш?

Маркета: Не сум сигурна. Ама сакам нешто што е сега модерно во Македонија. Ќе ми помогнеш во изборот?

Јана: Да, јас обожавам да избирам облека.

Маркета: Само мораме да свратиме во некоја менувачница патем.

Јана: Во оваа банка внатре сигурно има и менувачница.

Маркета: Да видиме каков е курсот на еврото сега. Сакам да размена 100 евра. Тоа ќе ми биде доволно за облека, нели?

Јана: Зависи од тоа што сакаш да купиш, но во Скопје цените не се високи.

Маркета: За секој случај, ќе размена 150. Тоа ќе бидат околу 9200 денари.

Јана: Да, тие пари сигурно ќе ти стигнат. Да влеземе во оваа продавница. Има модерна женска облека.

Маркета: Убави фустани. Но мислам дека ми треба нешто поедноставно и попрактично.

Јана: Добро, да одиме во следната продавница.

Во оваа продавница има многу убава облека за млади. А сега има и попуст 30 отсто.

Маркета: Многу убаво фустанче на излог! Да влеземе тука.

Продавачката: Повелете девојки! Ви треба помош?

Маркета: Може ли да го видам тоа фустанче што е на излогот?

Продавачката: Да, се разбира, веднаш. Повели! Многу е квалитетно.

Маркета: Колку чини?

Продавачката: 3 500 денари. Исклучителен квалитет.

Јана: Добро, ќе ги разгледаме и другите, па ќе избереме.

Продавачката: Повелете, од левата страна е делот за женска облека.

Маркета: Што мислиш за ова фустанче, Јана?

Јана: Мислам дека е прескапо. Треба да разгледаме. Ќе најдеш нешто поубаво и поевтино... Како ти се допаѓа ова?

Маркета: Не ми се допаѓа бојата.

Јана: Можеби ова?

Маркета: Тоа е интересно.

Јана: Тоа е најубаво од сите. Гледај, чини само 1 300 денари! А јас мислам дека е поубаво и поелегантено од тоа на излогот.

Маркета: Се согласувам. Само ќе ми треба помал број.

Јана: Извинете, имате ли помал број од овој модел?

Продавачката: Почекајте, сега ќе побарам... Да, имаме. Ако сакаш да пробаш, тука е гардеробата, повели.

Маркета: Фала!

Што мислиш, Јана? Како ми стои?

Јана: Изгледаш многу женствено. Ќе бидеш привлечна за сите македонски момчиња. Иако, момчињата не се важни, важно е како се чувствувааш ти.

Маркета: Ми се допаѓа. Ќе го купам ова фустанче.

Јана: Со здравје да си го носиш!

О, гледај, колку убави чизми! Одат и со панталони и со здолниште. Само дали ќе имам доволно пари. Јас не планирав да купувам денес. Штета, ќе ми недостасуваат 500 денари.

Маркета: Тоа не е проблем. Ќе ти позајмам јас.

Јана: Ќе ти ги вратам утре.

Маркета: Да седнеме сега во некое кафуле, да се напиеме нешто.

Јана: Ама јас немам повеќе пари!

Маркета: Ништо. Јас честам денес.

Овој дијалог со оваа лексичка тема во споменатиот учебник е даден како дванаесетта од вкупно дваесет и осум наставни целини. Текстот е добра основа за да се изучи лексиката поврзана со облека и облекување. Затоа, кон текстот е додаден и тематски речник на тема „Облека и обувки“. Во тематскиот речник по текстот вообичаено се даваат почесто употребуваните зборови од дадената тема. Притоа, покрај зборовите што се споменати во дијалогот, во тематскиот речник се наведуваат и зборови што не се споменати во дијалогот. Понекогаш е тешко во еден дијалог да се сместат сите зборови на одредена тема, но тоа не претставува проблем бидејќи штом студентот ќе се сосредоточи на одредена лексичка тема, тогаш ќе се интересира и за другите зборови на таа тема. Конкретно, во споменатиот учебник има 22 збора во тематскиот речник на тема „Облека и обувки“, сместен веднаш по дијалогот под наслов „Во трговски центар“. Дваесетина нови зборови претставува сосема солиден и задоволителен лексички фонд за една наставна единица, односно за еден работен ден или наставен час. Не е правилно да се форсира со поголем лексички фонд. Усвојувањето на лексиката на македонскиот јазик како странски треба да се одвива постепено. Дваесетина нови зборови на еден час и 500-800 запаметени зборови на нивото А претставуваат солиден успех. Битен е добриот избор на зборовите, односно тие да бидат често употребувани и неопходни во основната комуникација.

ЗАДАЧА:

Составете дијалог што ќе биде погоден за подучување странски студенти, на тема *Јадење*. Употребете и некои од зборовите од тематскиот речник, даден подолу.

НА РУЧЕК КАЈ ЈАНА

Во текот на работната недела Јана ретко јаде со своето семејство. Но во недела кога се сите дома, Јана руча со своите родители и со своето помало братче. Оваа недела нивниот семеен ручек е посебен. Тие имаат мила гостинка од Полска, Малгожата.

Таткото:

Мајката:

Малгожата:

Јана:

Малгожата:

Мајката:

Малгожата:

Таткото:

Малгожата:

Мајката:

Јана:

Малгожата:

Мајката:

Малгожата:

Мајката:

Малгожата:

Јана:

Мајката:

Јана:

Малгожата:

Јана:

Малгожата:

Мајката:

Малгожата:

Јана:

Малгожата:

Јана:

Малгожата:

Таткото:

Малгожата:

Таткото:

Малгожата:

Таткото:

ПРЕХРАНБЕНИ ПРОИЗВОДИ

леб	млеко
јајца	јогурт
вода	овошен јогурт
сол	кашкавал
шеќер	сирење
брашно	месо
масло за јадење	сладолед
ориз	чоколадо

5. Изучување на граматиката на нивото А

5.1. Што сè треба да се научи на нивото А?

Главната грешка што се правеше во 20-от век во методиката на наставата по македонски јазик за странци беше тоа што не се водеше сметка за вистинската цел на обуката, која, несомнено, треба да биде оспособување за комуникација. Оваа грешка особено беше воочлива во областа на граматиката. Традиционалниот пристап подразбираше изучување на секоја зборовна група детално, со сите правила и исклучоци. На пример, се изучуваше сè за именките, па сè за придавките, па сè за заменките и сè за броевите и со тоа завршуваше првиот семестар. Вториот семестар се почнуваше со глаголите. На овој начин се составуваа и самите учебници. Резултатот од овој метод беше таков што студентот можеше по завршувањето на првиот семестар да не ги знае формите на сегашното време, а да ги знае сите форми на обичната, збирната и избројаната множина со сите исклучоци. Овој резултат не е добар затоа што во овој случај студентот не е способен да состави ниту една реченица, па, следствено, не црпи никаква мотивација и задоволство од наставата. А наставата треба да биде организирана токму обратно: дури и при мали познавања, студентот треба да добие впечаток дека нешто научил, дека малку по малку напредува, дека веќе има некаков ефект од наставата. На тој начин тој ќе биде позадоволен од себеси, а задоволството и мотивацијата му годат на натамошниот напредок.

Во денешно време самите учебници се составуваат со колку што е можно поголемо запазување на честотата и нужноста на јазичните единици. Целта е студентот да може уште по првите лекции да се оспособи за зборување и разбирање на едноставни текстови. Исто како што од лексичкиот фонд треба да се изберат често употребуваните зборови, така и од граматиката се избираат оние правила, форми, наставки, што се неопходни за почеток на комуникацијата.

Што сè треба да се научи на нивото А?

Од именките, заедно со гласовното и семантичкото запаметување на избраните именки, треба да се научи и во кој род спаѓаат, а потоа и наставките за обичната множина, нешто подоцна и наставките за избројаната множина, а уште подоцна и наставките за збирната множина. Погодно е множината на именките да се изучува во спрега со броевите. Вежбите што се даваат за множината, во принцип се доста едноставни. На пример, следнава вежба се однесува на обична множина од именките од машки род:

Во слушалната има еден студент, а во ходникот има многу студенти.

Мојот другар има многу

Венко Андоновски е писател. Тој е еден од најдобрите македонски

Ќе гледам еден филм. Многу сакам да гледам

Ќе скинам само еден лист. – Тетратката има 20
Еден човек купува еден леб. – Многу купуваат по повеќе
Сакам да направам добар план за в сабота. За утре имам одлични
Едниот чевел ми е валкан. Јас сакам секогаш да имам чисти

Неминовно е уште на почетниот курс да се започне со изучување на членот, иако усвојувањето на членот ќе трае дури до курсот Ц2.

Во групата на придавките важно е гласовно и семантички да се научат најчесто употребуваните, а напоредно со тоа да се научат и формите за сите три рода и формата за множина. Најдобро е тоа да се направи во спрега со именките. Неопходно е да се научи и степенувањето на придавките, коешто во македонскиот јазик е многу едноставно.

Во групата на заменките треба пред сè добро да се научат личните заменки со сите нивни полни и кратки падежни форми. Со оглед на тоа што во групата на заменките има најмногу остатоци од падежните форми, веројатно полесна задача ќе имаат студентите од словенските земји. Показните заменки, исто така, треба да се изучуваат на нивото А. Притоа, треба добро да им се покаже на студентите разликата меѓу *овој*, *тој*, *оној* во просторното определување затоа што малку се јазиците во светот каде што постои слична распределба на деиктичките средства.

Групата на прилозите е многу битна за почетната комуникација, но таму работата е пред сè лексичка. Неопходно е да се научи добар фонд на прилози за време, место, начин, количество, затоа што тие се навистина чести и нужни во комуникацијата.

Предлозите, сврзниците и другите службени зборови најдобро се изучуваат во контекстот. Треба наставникот да процени со кои службени зборови студентите имаат тешкотии, најчесто поради разликите и интерференциите со нивниот прв јазик, па потоа да обезбеди вежби со цели реченици и текстови, со употреба на тие службени зборови. Од голема помош овде се сите текстови што ќе се читаат и ќе се преведуваат во текот на наставата.

Најтешката и најкомплицираната зборовна група за изучување во македонскиот јазик е глаголот. На усвојувањето на формите и употребата на глаголските форми ќе се осврнеме подетално во делот б.

5.2. Кои се најтешките делови од системот на македонскиот јазик?

Ги izdelуваме двата најтешки дела од граматиката на македонскиот јазик:

1. Тежок за усвојување е целиот глаголски систем со сиот спектар на временски форми. Тешко се усвојува разликата меѓу минатите определено времиња, од една страна, и минатото неопределено време, од друга страна. Напоредно со тоа, тешко се усвојуваат и самите форми, особено формите на аористот (минатото определено свршено време).

2. Категоријата определеност/неопределеност во именскиот систем, односно употребата наспрема неупотребата на членските наставки ретко ја имаат докрај совладано дури и студентите што го достигнале нивото Ц2.

6. Видови вежби за усвојување на глаголскиот систем

6.1. Преглед на глаголските времиња и видови вежби за нивно усвојување

Познато е дека глаголскиот систем на македонскиот јазик е поусложнет и потежок за усвојување во споредба со именскиот систем. За да ја прифатиме ваквата констатација како непобитен факт, доволно е да фрлиме макар површен поглед на времињата во нашиот јазик.

Во системот на минатите времиња во повеќето словенски јазици има само едно минато време, додека предминатото време се среќава, но се смета за архаично. Во македонскиот јазик, пак, системот на минатите времиња се состои од цел спектар форми.

Ќе се обидеме колку што е можно попрегледно да го разгледаме спектарот од временски форми, и тоа преку конкретен глагол. Да го земеме за пример глаголот *јаде*.

Јадам, јадеш, јаде...

Ова се форми на сегашното време. Препорачуваме ова време да се изучува на нивото A1, со тоа што прво треба да се запамети промената на неколку често употребувани глаголи, а потоа и теоретски да се научат правилата на промената. Пожелно е формите на сегашното време да се изучуваат паралелно со најчесто употребуваните прилози и прилошки определби. На пример, може да се даде ваква вежба:

Напишете кога се случуваат дејствата опишани со глаголот, употребувајќи ги предложените прилошки определби:

сега, секогаш, никогаш, понекогаш, секој ден, секое утро, наутро, секоја вечер, навечер, често, ретко, обично, тогаш, рано, доцна, потоа, веднаш, од понеделник до петок, само во викенд, во понеделник, во вторник, во сабота...

Татко ми гледа телевизија секоја вечер.

Мајка ми се чешла _____.

Јас се мијам _____.

Јас (не) се шминкам _____.

Сестра ми излегува од дома _____.

Сестра ми се враќа дома _____.

Брат ми појадува _____.

Јас одам на факултет _____.

Јас сум на факултет _____.

Јас се среќавам со другарите _____.

Јас (не) пијам вотка _____.

Јас (не) пијам кафе _____.

Наутро јас станувам _____.

Баба ми оди в црква _____.

Или обратно:

Напиши ги дејствата што се случуваат во наведениот временски период:

Секое утро јас _____

Мајка ми наутро _____

Брат ми во сабота _____

Секоја вечер јас _____

Сега јас _____

Сестра ми често _____

Од понеделник до петок јас _____

Во викендите јас _____

Јадев, јадеше, јадеше...

Ова се форми на минатото определено несвршено време, едно од најпотребните минати времиња во македонскиот јазик. Препорачуваме ова време да се почне да се изучува во рамките на курсот А2, преку текстови напишани во тоа време. Потребно е да се даваат вежби за усвојување на формите на ова време на курсот А2. Значењето и сите специфики на употребата на ова време е во тесна корелација со останатите времиња од системот на минатите времиња, па затоа препорачуваме тие специфики на употребата да се изучуваат подолг период, на пример, во текот на целиот курс Б1.

Јадов, јаде, јаде...

Ова се форми на минатото определено свршено време, но од несвршен глагол. Ваквите форми сè поретко се употребуваат, а во голем број дијалекти се целосно исфрлени. Затоа, препорачуваме овие форми воопшто да не им се даваат на студентите што го изучуваат македонскиот јазик како странски. Во македонскиот јазик има тенденција минатото определено свршено време да се образува само од свршени глаголи, па затоа и целата терминологија (минато определено и неопределено, свршено и несвршено) треба да се упрости и да зборуваме само за минато определено и минато неопределено време. Од свршените глаголи минатото определено време се образува на следниов начин: *изедов, изеде, изеде... прочитав, прочита, прочита...* Големи тешкотии овде предизвикува разделот. Во врска со разделот, препорачуваме на студентите да им се дава следнава табела:

група	несврш.	сврш.
А	а	а
И	е	и
Е	е	а / е / о / ѓ

Ќе препорачаме и неколку типа на задачи за усвојување на формите на минатите времиња. Во табелата што следи во последната колона е даден преводот на полски затоа што оваа табела им ја нудевме на студентите од Полска. Преводот не е задолжителен. Според преводот на глаголот студентите можат да видат дали станува збор за свршен или за несвршен глагол, а тоа им помага во правилното одредување на наставката и на разделот.

	л.	определено	неопределено	полски
свари	ние	<u>сваривме</u>	<u>сме свариле</u>	<i>ugotowaliśmy</i>
побара	јас			<i>szukałem</i>
направи	таа			<i>zrobiła</i>
најде	јас			<i>znalazłem</i>
заборави	тие			<i>zapomnieli</i>
повика	вие			<i>zawołaliście</i>
дојде	ти			<i>przyszedłeś</i>
отиде	јас			<i>poszedłem</i>
умре	таа			<i>zmarła</i>
изгуби	тој			<i>stracił</i>
стане	таа			<i>wstała</i>
оправда	јас			<i>usprawiedliwiłem</i>
прими	ние			<i>przyjęliśmy</i>
одбие	тие			<i>odmówili</i>

Може да се дадат и вакви вежби со реченици:

Напишете ја соодветната форма на минатото определено време:

- Вчера во цела Полска времето **сум** сончево и тивко.
- Полјаците **се разладува** со сладолед на големите горештини.
- Ние **се јавува**, но Градоначалникот не **одговара** на нашите повици.
- Во минатото коло тренерот на Реал Мадрид **нема** доволно кандидати за напаѓачките позиции.

Исто така, може да се даде за домашна задача или за усно раскажување одредена тема, на која се подразбира дека треба да се употребува едно од минатите времиња. На пример, ако студентот треба да раскажува или да напише состав на некоја од следниве три теми, може уште веднаш да му се каже дека треба да раскажува во минато определено време.

Кај беше, што правеше и што направи вчера?

Кај беше, што правеше и што направи во викендот?

Раскажи како изгледаше твојот последен излет: каде беше, со кого беше, што правевте, како си поминавте?

Овие вежби се наменети за усвојување на формите и не помагаат во усвојувањето на правилата на употребата, односно не одговараат на прашањето кога се употребува минато определено а кога минато неопределено време?

Сум јадел, си јадел, јадел...

Форми на минатото неопределено време. Погорната табела е добра за вежбање и на овие форми и за затврдување на разликувањето на минатото неопределено од минатото определено време. Исто како и со минатото определено време, така и со формите на минатото неопределено време треба да се почне на курсот А2, а спецификите на употребата да се усвојуваат во текот на целиот курс Б1. Минатото неопределено време е едно од двете најчести минати времиња, така што без ова време не може да се претендира на надминување на јазичната бариера.

Сум јал, си јал, јал...

Ова се форми на минатото неопределено време, но со свршената л-форма од несвршен глагол. За овие форми важи истото што се рече и за формите *јадов, јаде, јаде...* Тоа се форми кои сè поретко се употребуваат дури и во македонските дијалекти и нема потреба странските студенти да бидат оптоварувани со нив.

Имам јадено, имаш јадено, има јадено...

Овие конструкции, кои во лингвистиката се нарекуваат *перфект II*, а почесто едноставно конструкции со *има*, се употребуваат доста често, но не е препорачано да се изучуваат на почетните курсеви. Дури на курсот Б2 би требало студентот да се запознае со нив, и тоа главно заради пасивно разбирање, без да мора да се научи да ги употребува. Употребата треба да ја усвои подоцна, на курсевите Ц1 и Ц2, и тоа пожелно е преку читање долги текстови.

Бев јадел, беше јадел, беше јадел...

Форми на предминатото време. Во македонскиот јазик не се употребува често и затоа препорачува да не се изучува пред курсот Ц1. И тогаш не е задолжително тие да се изучуваат заради активна употреба и доволно е студентот да го усвои само нивното значење. Од гледна точка на комуникацијата, странскиот студент може да зборува македонски на солидно ниво и без да го употребува предминатото време, а значењето на предминатост може да се постигне и описно.

Имав јадено, имаше јадено, имаше јадено...

Овие конструкции во лингвистиката се нарекуваат плусквамперфект (предминато време) П и препорачуваме да се изучуваат паралелно со конструкциите *имам јадено, имаш јадено, има јадено...*, за пасивно разбирање на курсот Б2 или Ц1, а по однос на активната употреба важи истото што се кажа погоре во врска со предминатото време.

Други комбинации во конструкцијата со глаголот *има/нема* како помошен. Имено, тоа се следниве:

Сум имал јадено, си имал јадено, имал јадено...

Ќе имам јадено, ќе имаш јадено, ќе има јадено...

Ќе имав јадено, ќе имаше јадено, ќе имаше јадено...

Ќе сум имал јадено, ќе имал јадено, ќе имал јадено...

Сите овие форми се наменети за јазични виртуози и не треба да се изучуваат пред курсот Ц2, а и тогаш повеќе за пасивно разбирање отколку за активна употреба.

Истото важи и за низата: *Јаден сум, јаден си, јаден е...*

Ќе јадам, ќе јадеш, ќе јаде...

Форми на идното време. Препорачано е студентот со нив да се запознае во текот на курсот А1, а да ги научи сите правила на образувањето и употребата во текот на курсот А2. Препорачуваме вежби слични на оние што ги наведовме во врска со усвојувањето на сегашното време. Освен тоа, удобно е и едноставното трансформирање на текстови. На пример, следниов текст, во кој се дадени повторливи дејства во сегашно време, може да се побара од студентот да го трансформира во идно време со нужна замена на прилошките определби, на пример, со прилогот *утре*.

СЕКОЈ ДЕН

Оваа недела почнува студентската учебна година. Сестра ми Јана сега секој ден станува рано затоа што од понеделник до петок има предавања на факултет. Таа секое утро се мие, појадува, се чешла, убаво се облекува и излегува од дома. На факултет останува долго. Обично се враќа попладне и веднаш седнува да руча заедно со семејството. Потоа чита некоја книга или гледа телевизија. Понекогаш раскажува интересни случки од првите студентски денови. Јана нема момче, но има многу другари. Најдобрата другарка на Јана е Билјана. Тие често се среќаваат и многу шетаат заедно. Сега немаат многу време за шетање и ретко се гледаат. Кога доаѓа Билјана кај нас, тие долго седат и разговараат на различни теми, пијат кафе, се шегуваат и се смеат. Во петок и сабота навечер секогаш излегуваат и шетаат. Претходно долго време поминуваат пред огледало, се шминкаат и се дотеруваат.

Најчесто се договараат и со други другари и заедно одат в град. Јана се враќа дома понекогаш доцна во ноќта. На моите родители тоа не им пречи затоа што знаат дека Јана е паметна девојка и дека сака да се дружи.

Ќе јадев, ќе јадеше, ќе јадеше...

Ова се форми на минатото-идно време. Формите на ова време имаат специфични значења и употреба. Најчесто се употребуваат за планирани но нереализирани дејства. Постојат и поинакви употреби, на пример: *За малку ќе ја скршев чашата*, каде што имаме нереализирано, но и непланирано и непосакувано дејство. Карактеристично за минатото-идно време е тоа што неговите форми во сите случаи може да бидат избегнати и на нивно место може да се употребат описни конструкции. На пример: *Ќе игравме фудбал, ама игралиштето беше зафатено*, може да се замени со *Сакавме (или планиравме) да играме фудбал, ама игралиштето беше зафатено*. *За малку ќе ја скршев чашата* може да се замени со *Малку фалеше/недостасуваше да ја скришам чашата*; или со: *Ја поткачив чашата, малку фалеше да падне и да се скрши*. Со ваквата замена не претрпуваат никаква штета ни смислата ни богатството на изразот, па затоа препорачуваме минатото-идно време да се изучува на курсевите Б1 или Б2, но исклучиво за пасивна употреба, односно разбирање на значењето на формите на минатото-идно време, а активната употреба препорачуваме да ѝ се препушти на личната желба на самиот студент.

Ќе сум јадел, ќе си јадел, ќе јадел...

Ова се форми на идното прекажано време, кое има специфично значење и употреба и може да се усвои само заедно со категоријата прекажаност. Затоа сметаме дека часовите на кои ќе се предава ова време треба да се надоврзуваат на претходните познавања на минатото неопределено време. Сепак, идното прекажано време се употребува поретко и затоа препорачуваме да се изучува на истиот начин како и минатото-идно време.

Од кажаното погоре произлегува дека често употребуваните глаголски времиња треба да се усвојуваат по следниов редослед:

1. Сегашно време,
2. Идно време (бидејќи формално се надоврзува на сегашното време),
3. Минато определено (бидејќи се употребува нешто почесто од минатото неопределено),
4. Минато неопределено.

Што се однесува на наставата по македонски јазик за странци за студенти што потекнуваат од словенските земји, може да се изучува минатото неопределено време пред минатото определено затоа што е послично на единственото минато време во нивниот прв јазик. Но, всушност, разликата во честотата на употребата е толку мала што, реално, не е битно кое од двете времиња ќе се изучува прво. Обете имаат еднаква важност за системот на минатите времиња и најдобро е кога се изучуваат во пакет. Всушност, важно е првин да

се усвојат нивните форми, а потоа да се пристапи кон усвојување на значењата и употребата, што е подеднакво тешка задача.

За да може студентот правилно да го избере соодветното време, потребно е да ги има следниве предзнаења:

1. а) Кога дејството го сфаќаме како временски сместено во одреден момент или период од минатото, употребуваме минато определено време. На пример: Јас **бев** во Прага кога се женеше ти и не можев да ти дојдам на свадба.

б) Обратно, кога сакаме соговорникот да го известиме само дека дејството се случило или се случувало, без да даваме информација за моментот или периодот на случување и без воопшто да е суштински тој момент или период, тогаш употребуваме минато неопределено време. На пример: Јас **сум бил** во Прага трипати досега. Во оваа реченица имаме дури и прилошка определба (*досега*), но таа прилошка определба всушност само укажува на податокот дека дејството се одвивало некогаш во минатото, без да биде воопшто битно кога точно. Единствената битна информација е дека се одвивало некогаш во минатото, односно досега, до овој момент.

2. а) Кога предаваме информација за дејството на кое сме биле сведоци, употребуваме минато определено време. На пример, ако речеме Пеце **падна** вчера, со самата форма на минатото определено време даваме информација дека сме биле сведоци на дејството.

б) Кога предаваме информација добиена од други, односно кога прекажуваме, употребуваме минато неопределено време. На пример, ако речеме Пеце **паднал** вчера, со самата форма на минатото неопределено време даваме информација дека не сме биле сведоци на дејството. Ако зборуваачот рече *Пеце падна вчера*, и покрај тоа што не бил сведок на дејството, тоа ќе значи дека тој лаже дека бил сведок.

3. Кога претпоставуваме дека некое дејство се случило, односно изнесуваме своја претпоставка, употребуваме минато неопределено време.

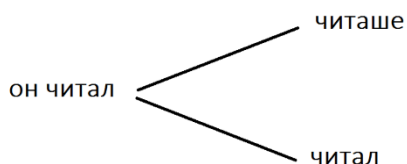
6.2. Усвојување на граматичката евиденцијалност (прекажаноста)

Прекажаноста, која во стручната литература најчесто се нарекува евиденцијалност, покрај македонскиот, ја познаваат само уште мал број јазици во светот. Лексичката евиденцијалност ја познаваат сите јазици во светот, но не и граматичката. Од словенските јазици неа ја има само во македонскиот и во бугарскиот. Евиденцијалноста (прекажаноста) е една од најтешките граматички категории кои треба да ги усвои странецот што го изучува македонскиот јазик. Притоа, станува збор за важна категорија, без која не може да се замисли убавото владеење на македонскиот јазик.

Најголем дел од своите заклучоци во врска со усвојувањето на граматичките категории на македонскиот глагол ги имам изведено врз основа на своето сопствено искуство, акумулирано во текот на мојата работа со студентите од Украина, Полска и Чешка. Првите/мајчините јазици на овие студенти се словенски јазици што не ја познаваат граматичката евиденцијалност. Оваа граматичка категорија за нив е „егзотична“.

Не само во врска со евиденцијалноста, туку и во врска со многу други граматички категории изучувачите на странскиот јазик најмногу тешкотии имаат во усвојувањето на оние форми, чијашто дистрибуција е обусловена од граматичка категорија непозната во нивниот прв јазик. На тоа место во употребата на јазичниот систем на вториот јазик треба да се очекуваат и најмногу грешки. На пример, Македонецот што изучува кој било небалкански словенски јазик најмногу грешки ќе прави во употребата на падежните наставки.

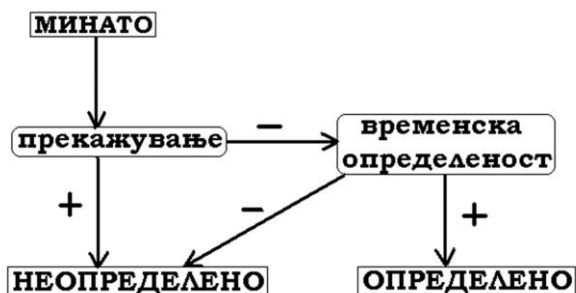
Рускиот студент што го изучува македонскиот јазик, обидувајќи се да раскаже некој минат настан, треба да направи правилен избор на времето.

Работата на наставникот се состои во тоа да го научи студентот правилно да ги образува формите на минатите времиња, а потоа и да донесе правилна одлука во врска со тоа кое од нив ќе го употреби. Во погорниот пример намерно избравме глагол од а-групата, која е формално наједноставна, така што можеме да се сконцентрираме на изборот на времето – на изборот меѓу минатото определено и минатото неопределено време.

Овој избор не спаѓа во наједноставните, ни за усвојување ни за објаснување, најмногу затоа што не зависи од една единствена граматичка категорија. Ако треба да се одреди таква категорија, тогаш тоа би била категоријата дистанца, која, од своја страна, воопшто не е еднообразна.

На студентите во наставата им го предложив следниов графикон:

Студентот што ќе се раководи според овој графикон, треба прво да размисли дали предава информација добиена од раскажување на друг човек. Во тој случај го избира минатото неопределено време без дополнителни размислувања. До колку не прекажува, тогаш треба да размисли дали сака дејството да го претстави само како резултативно, односно дека некогаш воопшто се случило или никогаш не се случило, без да биде битен моментот на случувањето.

Графиконот имаше ефект и на многу студенти им ја разјасни употребата на времињата, но не можеше да се очекува дека ќе ги реши сите тешкотии во изборот, прво:

затоа што самиот графикон бара речиси математичко резонирање за одлука што во самиот говор по правило треба да се донесе во дел од секундата, второ: затоа што прашањата за (не)прекажаноста и (не)определеноста не се секогаш еднозначни и лесни, трето: затоа што покрај прекажувањето, има и други значења што делуваат врз изборот на времето.

Графиконот покажува дека за да се употреби минато определено време потребно е да се исполнат два услова: да не прекажуваме и да имаме временска определеност. За да се употреби минато неопределено време е доволно само еден од овие услови да не биде исполнет. Па, сепак, минатото определено време се употребува почесто, а тоа е битно за стратегијата во наставата, според која – прво се учат оние форми што имаат поголема честота во комуникацијата.

Во усвојувањето на системот на минатите времиња во македонскиот јазик, како и, конкретно, на евиденцијалноста, корисни се паралелните текстови: еден со минато определено време и друг, со истата содржина, но прекажан, во минато неопределено време. Најголем дел од учебниците по македонски јазик содржат вежби со вакви паралели. Истите паралелни текстови треба и да се надградат со задача од тој тип, каде што одреден текст, даден во минато определено време, од студентот ќе се побара да го прекаже.

Ќе дадеме еден таков пример со два паралелни текста:

минато определено време

минато неопределено време

ТВОИТЕ РОДИТЕЛИ

МОИТЕ РОДИТЕЛИ

Мајка ти со своите родители живееше долго време во Краков. Таму се роди во 1958 година. Дедо ти и баба ти беа богати луѓе. Можеа да ѝ обезбедат на својата ќерка сè што ќе посака. Така, мајка ти имаше весело детство. Уште кога имаше 5 години, ја посети Прага, а на седум години нејзините очиња веќе ја видоа и светлината на Париз. Се запиша на училиште во центарот на Краков. Кога учеше во петто одделение, овде го запозна човекот што подоцна стана нејзино момче, па маж, па твој татко.

А татко ти се роди во едно село во источна Полска, блиску до полско-украинската граница. Овде в село тој уште од шест години почна да ги пасе овците на дедо ти, па потоа напредна и ги пасеше и кравите. Тој имаше многу слободно детство и немаше никакви обврски. Кога беше мал, не се одликуваше со некоја разумност, ниту

Мајка ми со своите родители живеела долго време во Краков. Таму се роди во 1958 година. Дедо ми и баба ми биле богати луѓе. Можеле да ѝ обезбедат на својата ќерка сè што ќе посака. Така, мајка ми имала весело детство. Уште кога имала 5 години, ја посетила Прага, а на седум години нејзините очиња веќе ја виделе и светлината на Париз. Се запишала на училиште во центарот на Краков. Кога учела во петто одделение, овде го запознала човекот што подоцна станал нејзино момче, па маж, па мој татко.

А татко ми се родил во едно село во источна Полска, блиску до полско-украинската граница. Овде в село тој уште од шест години почнал да ги пасе овците на дедо ми, па потоа напреднал и ги пасел и кравите. Тој имал многу слободно детство и немал никакви обврски. Кога бил мал, не се одликувал со некоја разумност, ниту пак имал

пак имаше дарба за учење. Тој беше многу немирно детиште. Трчаше, викаше, кршеше прозорци, крадеше јајца, бркаше кокошки и мачки, и слично. Дедо ти брзо сфати што може да очекува од својот син – ништо, па не го праќаше на училиште. Само му купи едно кавалче и го прати со овци. Но, кога другите деца заодеа на училиште, на татко ти му стана многу здодевно. Другите учеа, а тој ништо не правеше. Девојчињата во селото веќе почнаа да му се смеат. Тогаш татко ти секој ден му се жалеше на дедо ти и го молеше да го пушти на училиште. Дедо ти не сакаше повеќе да го слуша и виде-не виде, реши да го испрати татко ти на учење, но бараше некаде подалеку. Така, татко ти отиде дури до Краков. Стана краковјанец.

Мајка ти и татко ти учеа заедно во исто одделение четири години, од петто до осмо одделение. Татко ти беше постар од мајка ти две години и најстар во одделението. Тој беше главен, најголем и најсилен и ги тепаше сите другари од училиштето. Веќе заборави на животот во селото. Ги заборави овците, дедо ти, кокошките, баба ти, кравите... Единствено, што зеде од село и што го потсетуваше на детството, беше кавалот. И во Краков, во интернатот каде што живееше, често се затвораше во соба и свиреше.

Од некои непознати причини – никој никогаш не сфати зошто – ова детиште ѝ се допадна на мајка ти, со своите лудории го освои срцето на ќерка од богато семејство. А мајка ти созреа во прекрасна девојка. Секое момче во Краков посакуваше да ја освои. Му се допаѓаше и на татко ти.

Во 1971 година, во мај, кога децата ги добиваа крајните оценки и кога цутеа црешните во Краков,

дарба за учење. Тој бил многу немирно детиште. Трчал, викал, кршел прозорци, крадел јајца, бркал кокошки и мачки, и слично. Дедо ми брзо сфатил што може да очекува од својот син – ништо, па не го праќал на училиште. Само му купил едно кавалче и го пратил со овци. Но, кога другите деца заоделе на училиште, на татко ми му станало многу здодевно. Другите учеле, а тој ништо не правел. Девојчињата во селото веќе почнале да му се смеат. Тогаш татко ми секој ден му се жалел на дедо ми и го молел да го пушти на училиште. Дедо ми не сакал повеќе да го слуша и видел-не видел, решил да го испрати татко ми на учење, но барал некаде подалеку. Така, татко ми отишол дури до Краков. Станал краковјанец.

Мајка ми и татко ми учеле заедно во исто одделение четири години, од петто до осмо одделение. Татко ми бил постар од мајка ми две години и најстар во одделението. Тој бил главен, најголем и најсилен и ги тепал сите другари од училиштето. Веќе заборавил на животот во селото. Ги заборавил овците, дедо ми, кокошките, баба ми, кравите... Единствено, што зел од село и што го потсетувало на детството, бил кавалот. И во Краков, во интернатот каде што живеел, често се затворал в соба и свирел.

Од некои непознати причини – никој никогаш не сфатил зошто – ова детиште ѝ се допаднало на мајка ми, со своите лудории го освоило срцето на ќерка од богато семејство. А мајка ми созрела во прекрасна девојка. Секое момче во Краков посакувало да ја освои. Му се допаѓала и на татко ми.

Во 1971 година, во мај, кога децата ги добивале крајните оценки и кога цутеле црешните во Краков,

распути и една голема љубов, невина
како солза.

распутела и една голема љубов, невина
како солза.

ЗАДАЧА:

Подвлечете ги формите на минато определено и на минато неопределено во текстовите *Твоите родители* и *Моите родители*.

ЗАДАЧА:

Составете краток текст со паралелни текстови, еден во минато определено и еден прекажан – во минато неопределено време.

минато определено време	минато неопределено време

Најдобар тест за степенот на усвоеност на евиденцијалноста, секако, се часовите по конверзација. Добра вежба е кога на студентите ќе им се даде задача да раскажуваат за своето детство и ќе им се каже дека сите настани што им се случиле до петгодишна возраст треба да ги раскажуваат во минато неопределено време затоа што ги знаат од раскажувањето на нивните родители. Самите студенти ќе имаат задача да направат граматичка разлика меѓу она на што се сеќаваат и она до што не допира нивната меморија. Исто така, добри за вежбање се и оние текстови во кои студентот може од контекстот да извлече информација за евиденцијалноста. На пример: Ја **видов** Марија вчера. **Прошетавме** малку низ град. Околу шест часот **се разделивме**. Дома **стигнала** околу седум часот и си **легнала** да спие. **Се разбудила** дури утрово.

Еден од најдобрите методи за усвојување на оваа категорија е преводот. Кога ќе му се даде на студентот конкретен текст во кој од контекстот може да заклучи кое дејство е засведочено а кое прекажано, студентот ќе може да направи превод на македонски,

избирајќи ја соодветната форма на соодветното минато време. Ќе се послужи́ме со еден текст од романот Чернобилска молитва од нобеловката Светлана Алексиевич:

Оригинал: Дома я **уснула**. **Зашла** в дом и **повалилась** на кровать. Я **спала** трое суток. Меня **не могли** поднять... **Приехала** "скорая помощь". "Нет, – **сказал** врач, – она **не умерла**."

Превод на македонски: Дома **заспа**. **Влегов** и **се струполив** на креветот. **Спиев** три дни и три ноќи. **Не можеле** да ме разбудат... **Викнале** брза помош. „Не – **рекол** докторот – не е умрeна.“

Преводот нуди одлична можност за вежбање, како и за дискусија меѓу наставникот и студентите за секоја конкретна форма во конкретниот контекст.

Освен случаите на очигледно прекажување или очигледна засведоченост, особено внимание во наставата бараат оние не толку јасни и еднозначни случаи. Таков е, на пример, случајот со т.н. *unprepared mind*, односно примерите од типот *сум заспа* во ситуација кога говорителот не планирал да спие, туку случајно и ненамерно заспа.

ЗАДАЧИ:

Составете вежба за усвојување на минатото определено време.

Составете вежба за усвојување на минатото неопределено време.

Составете вежба за усвојување на сегашното време.

Составете вежба за усвојување на идното време.

7. Избор на дополнителни текстови за читање, слушање и превод

Примената на колку што е можно повеќе методи оди во прилог не само на желбите и афинитетите на сите студенти и на сите типови на интелигенција, туку и во прилог на разновидноста на наставата. Разновидноста на методите, пак, го чини богатството на наставата, дава задоволство од изучувањето на странскиот јазик, а задоволството и успехот одат рака под рака, особено кога станува збор за јазичната обука. Не е случајно тоа што рекламните на јазичните школи наликуваат на реклами на стоматолошки ординации. Насмеаните изучувачи од рекламните постери на јазичните школи сведочат за задоволството и успехот во изучувањето на странскиот јазик што владеат во школата што се рекламира.

Текстовите за читање, слушање и превод имаат огромно значење за разновидноста и доброто расположение во јазичната обука. Затоа е потребно да бидат избирани внимателно и проникливо.

Рековме дека на нивоата A1 и A2 студентите не треба да бидат оптоварувани со премногу лексика. Особено не е правилно наставникот да му наметнува на студентот задача да запаметува зборови и други лексички единици што и онака ретко се употребуваат во говорот на родениот зборуваач на македонскиот јазик и во секојдневната комуникација. На овој начин, неефикасно се троши ограниченото време предвидено за наставата, се зафаќа капацитетот на студентот за запаметување зборови, и студентот се демотивира затоа што учи зборови што не може да ги употреби наскоро.

Нешто слично, во не толку изразена мера, важи и за нивоата B1 и B2. И таму е потребно наставникот и составувачите на учебниците да водат сметка за тежината и потребноста на зборовите. Сепак, колку што е нивото повисоко, толку станува послободен изборот на зборовите. На нивото C2 речиси нема избегнување зборови, теми и области затоа што по завршувањето на ова ниво, од студентот се очекува да го зборува македонскиот јазик речиси до степен на роден зборуваач.

Сепак, ова што го кажавме погоре, важи пред сè за организацијата на наставата. Поинаку стојат работите кога станува збор за контактот со македонскиот јазик надвор од организираната настава. Во денешно време има многу можности за контакт со странскиот јазик, односно зголемени се можностите за патување, но, најважно од сè, интернетот овозможува да се слушаат и да се читаат многу текстови на македонски јазик. И во врска со тоа, ќе забележиме дека не само што не постојат забранети текстови, не само што не се забранува слушање или читање на текстови тешки за разбирање на нивоата A1 и A2, туку,

напротив, добредојден е секој контакт со македонскиот јазик. Неретко се случува студент што е на нивото А1 или А2, да слуша емисии со лексички фонд што би се изучувал на нивото Ц1 или Ц2, па од слушнатото да разбира само мал процент, но и тоа е од исклучителна полза. Секој контакт со јазикот, дали преку песна, дали преку статија во весник, дали преку телевизиска емисија итн. придонесува да се развие т.н. јазичен усет или јазично чувство.

Песни.

Добрата страна на песните е тоа што тие одговараат за секое ниво на изучување на македонскиот јазик како странски. Поголем дел од песните, навистина, не содржат многу лексички единици, но тие најдобро се запаметуваат. Така, на пример, да претпоставиме дека во една песна студентот ќе слушне десет нови зборови. Ако ја преслуша песната неколкупати, речиси сигурно ќе ги запамети добро сите десет зборови. Десет нови научени зборови воопшто не е бројка за потценување.

Другата добра страна на слушањето и запаметувањето песни, е тоа што преку пеењето или потпевнувањето најдобро се усвојува изговорот.

Уште една добра страна на учењето преку песни, е тоа што дел од групата ученици имаат поразвиена музичко-ритмичка интелигенција. Се разбира дека не е возможно целата настава да се потпира исклучиво на слушање песни и анализирање и преведување текстови на песни. Не препорачуваме оваа активност да зазема повеќе од 15% од времето на наставата. Но, оваа активност е исклучително значајна како еден од полесните начини да се внесе разновидност и живост во наставата.

Што се однесува на изборот на песните, не треба строго да се инсистира на традиционални народни песни затоа што целта на наставата по македонски јазик како странски треба да биде јазична, а не културолошка обука. Сепак, неколку народни песни може да се применат во наставата, а тие треба да се изберат по принципот на литературност на јазикот во нив. Не препорачуваме песни богати со архаизми и дијалектизми.

Од модерните музички стилови, веројатно најподатлива за наставата е поп-музиката. Алтернативните музички правци може да се применат само ако имаат чист (литературен) јазик, без сленг, србизми и сл. и само ако се испеани со чиста и јасна артикулација.

Значи, главните критериуми во изборот на песните за наставата по македонски јазик како странски се: литературен јазик, јасна и разбирлива артикулација, добар фонд на зборови, смисловно интересен и привлечен текст.

ЗАДАЧА:

Изберете две македонски песни, една народна и една забавна. Запишете го нивниот текст и анализирајте која од нив е попогодна за подучување странски студенти и кои зборови и изрази е добро студентите да ги запаметат од нив. Подвлечете ги зборовите и изразите за кои ќе инсистирате да бидат запаметени.

ЗАДАЧА:

Најдете статија од портал и поставете прашања поврзани со темата. Внимавајте статијата да биде лесна за разбирање и да има интригантна тема и содржина.

Прашање бр. 1: _____?

Прашање бр. 2: _____?

Прашање бр. 3: _____?

Прашање бр. 4: _____?

Романи и аудио-книги.

Треба да се забележи дека изучувачите на македонскиот јазик не се во состојба да прочитаат роман на македонски јазик сè до преодот од нивото Б1 кон Б2 во поглед на разбирањето. Важно е да се има предвид дека зборуваме за разбирање, затоа што еден зборуваач-почетник од Србија или Бугарија може да биде на нивото А2 во зборувањето, а на Ц1 во разбирањето. Читањето на првиот роман на македонски јазик треба да се случи во фазата пред да биде надмината т.н. јазична бариера. Притоа, не е неопходно студентот да ги разбира сите зборови што ќе ги сретне во романот. По некоја приближна проценка, доволно ќе биде ако разбира 60% од зборовите и уште 25% со помош на контекстот. Дури и ако останат неразбрани преостанатите 15%, не се препорачува често користење речник во текот на читањето. Честото користење речник може само да го направи здодевно читањето. Впрочем, во процесот на читањето важна е и вовлеченоста на студентот во содржината, а честото прекинување заради отворање речник би го одвлекло вниманието на студентот.

Прочитувањето на првиот роман е најефикасниот метод за надминување на јазичната бариера. Честопати неправилно се заборава на читањето (како пасивна употреба на јазикот) и ѝ се дава предност на активната употреба, односно на зборувањето уште од самиот почеток – од првиот час. Станува збор за неразбирање (од страна на современата методика) на природата на фазата на надминување на јазичната бариера.

Ќе се обидеме да го објасниме тоа сликовито. Да замислиме дека зборовите од странскиот јазик се како илјадници ситни предмети на дното на еден сад со вода, длабок 40 сантиметри. Сè додека се наоѓаат во водата, тие спаѓаат во пасивниот речник или во речникот на непознатите зборови. Моментот кога тие ќе се појават на површината на водата и ќе допрат до воздухот ќе го споредиме со моментот кога зборовите преминуваат во активниот речник, односно кога студентот веќе ги употребува во сопствената реч. Постои една можност: да се обидеме со рака да ги вадиме предметите (зборовите) еден по еден. Притоа, повеќето од зборовите остануваат на површината, а дел од нив сепак се враќаат назад под површината. Зборовите/предметите што сме ги извадиле на површина се малку, а се покажува дека тие се вредни кога се многу и кога имаат со што да се поврзат. Ова е едно од несовершенствата на современата методика на наставата по странските јазици: уште од првиот час студентот почнува со употреба на десетина збора, извадени од дното на садот.

Другиот начин за вадење на предметите (зборовите) од дното на садот е читањето. Се случува некој да прочита цел роман од 200 страници, а да не може да каже речиси ништо на јазикот што го изучува. И ова залажува најмногу. Навистина, оној што не читал, но учел во група според методите на современата методика, веројатно ќе може да каже повеќе. Најголемото изненадување може да се случи некаде во текот на читањето на вториот или третиот роман. Читателот може нагло да почне да зборува на странскиот јазик, и покрај тоа што „до вчера“ не можел да каже речиси ништо. Буквално за еден ден може да го надмине оној што не читал но учел и зборувал. Како е тоа возможно?

Ќе го објасниме тоа на следниов начин. Во текот на читањето, секое среќавање на еден збор го крева тој збор за (условно) 4 сантиметри во 40 сантиметри длабокиот сад. Дали ќе бидат тоа 4 сантиметри или помалку или повеќе – зависи од меморијата на ученикот и од развиеноста на неговата јазична (вербална) интелигенција. Секое наредно среќавање на зборот во романот, го крева истиот за дополнителни 4 сантиметри. Бидејќи во текот на читањето, ученикот среќава многу зборови, сите тие зборови (предмети) при секое прочитување се поткреваат за нови 4 сантиметри. И така, речиси сите зборови напоредно се поткреваат, некој побрзо, некој побавно, но сè уште само незначителен број зборови испливале на површина (се појавиле 10 пати) по прочитувањето на првите 100 страници од романот. Како што чита студентот, така и темпото на читањето ќе се забрзува и зборовите (предметите) ќе итаат кон површината на водата. И покрај тоа што првично ќе бидеме разочарани од тоа што толку мал број зборови испливале и студентот речиси ништо не може да каже, наскоро потоа ќе бидеме воодушевени кога одеднаш на површина ќе исплива огромно количество зборови (предмети). Сите тие ќе испливаат истовремено со зборовите со кои најчесто се сврзуваат во реченицата, односно ќе испливаат заедно со контекстот. Како такви, тие ќе бидат готови за употреба, а студентот ќе воодушевува со успехот. Притоа, ќе добиеме впечаток дека го научил јазикот „за два дена“.

Зошто е поефикасно читањето романи од читањето статии, од гледањето филмови и од слушањето музика?

И во наставата и во самостојното изучување на странскиот јазик важна е разновидноста. Затоа и читањето статии, и гледањето филмови, и слушањето музика, исто како и читањето романи, спаѓаат во самиот врв на најпожелните методи во јазичната обука. Сите тие се неизоставни. Но, студентот кога ќе прочита еден роман од 200 страници „прима многу поголема доза на текст“, отколку во случајот со другите методи. За споредба, една преслушана песна содржи текст одвај колку 0,3% од романот, една статија 0,5-1% и цел еден филм 3-10%. Зборовите од текстот на песната се запаметуваат подобро, особено кога песната се преслушува по повеќепати. Истото важи донекаде и за филмот. Сепак, разликата во „дозата текст“ е голема.

Како да се избере оптималниот роман?

Оптималниот роман за изучување на странскиот јазик треба да исполни посебни критериуми. Треба да биде лесно читлив, напишан на лесен стил, на чист стандарден јазик, без многу долги и компликувани реченици. Неопходно е да има возбудливо сиже. Најдобро е да содржи елементи на трилер или детективски роман, без долги филозофски и психолошки дигресији. Не е важно дали е романот од македонски автор или е преведен на македонски. Поради често претераните јазични егзибиции на македонските романсиери, подобро е да се избере роман од странски писател преведен на македонски. Тоа претставува

крупен проблем во случајот со изучувањето на македонскиот јазик како странски. Навистина, не е лесно од македонски писател да се најде роман кој би ги исполнувал условите за оптимален роман за усвојување на македонскиот јазик. Од друга страна, преведената литература често излегува во очаен превод.

Одлично е да се избере роман за кој е снимена и аудио-книга. Во тој случај, студентот може и да слуша и да чита истовремено. Ефектот е извонреден. Може и да слуша на македонски, а да чита на својот јазик, или обратно. За жал, аудио-книгите на македонски јазик се реткост.

Како можно решение би предложили неколку од македонските романи да се преработат и да се направи посебна верзија со упростен стил и јазик, специјално наменета на странските студенти што го изучуваат македонскиот јазик. Кон тоа може да се направат и аудио-книги.

8. Часови по конверзација

Една од најважните фази во усвојувањето на странскиот јазик, секако, е фазата на надминување на јазичната бариера, односно на активна употреба на јазикот како средство за комуникација. Студентот по правило пожелно е да биде стимулиран да се претставува, да се опишува себеси, своето семејство и најблиско опкружување, да раскажува за секојдневни активности и да пишува кратки текстови на тие теми уште од почетниот курс. Но, вистинското надминување на јазичната бариера настапува на средното ниво, нивото Б. Под надминување на јазичната бариера не се подразбира употреба на јазикот по однапред зададен модел, имитација на даден текст или оперирање со неколку штотуку научени збора. Под надминување на јазичната бариера се подразбира релативно слободно комуницирање на разни теми, со моментен и спонтан избор на зборови, без строги ограничувања на темите. Се разбира дека под надминување на јазичната бариера не се подразбира способност за течна комуникација на стручна тема од некоја научна област. Всушност, за надминување на јазичната бариера зборуваме кога зборуваачот ќе престане да се срами и ќе почне да составува и да изговара реченици од лексичкиот фонд што го усвоил во претходните фази.

Улогата на подучувачот во фазата на надминување на јазичната бариера е од исклучително значење. Во оваа фаза тој треба да покаже педагошко-психолошки способности да го стимулира и да го охрабри зборуваачот. Се разбира, тоа не е возможно ако зборуваачот претходно не усвоил доволен лексички фонд и граматички знаења. Неопходно е до оваа фаза во свеста на студентот да има доволно насобран лексички и граматички материјал за изградба на речениците и за обликување на мислата. Без таквиот материјал, не може да се гради реченица, односно не може ниту да се надмине јазичната бариера. Всушност, во таквиот случај ученикот не ни дошол до бариерата што треба да ја надмине.

Во составот на педагошко-психолошките способности на лекторот да му помогне на студентот во надминувањето на јазичната бариера, izdelуваме неколку составни делови:

- умешност во изборот на стимулативните теми и текстови,
- умешност во развивањето и водењето на дискусијата на зададената тема,
- создавање отпуштена и благопријатна атмосфера.

Отпуштената и благопријатна атмосфера е битна воопшто во изучувањето на странскиот јазик. Токму затоа и комуникацијата меѓу лекторот и студентот најчесто е на „ти“. Лекторот спрема студентот треба да се однесува пријателски и меѓу нив да ја нема

бариерата што најчесто е присутна во односите на релацијата професор-студент. Отпуштената и благопријатна атмосфера е особено важна токму во фазата на надминување на јазичната бариера. Во спротивно, голема е опасноста студентот никогаш да не ја надмине јазичната бариера и целата обука да биде неуспешна.

Со надминувањето на јазичната бариера, студентот почнува активно да ги употребува усвоените зборови и граматички правила, па на тој начин тие трајно се затврдуваат во неговата свест. Ако не се надмине јазичната бариера, тогаш со текот на времето многу лесно може да се заборави дотогаш наученото, така што со голема веројатност обуката ќе заврши без успех. Таквите неуспешни примери не само што не се ретки, туку се чини дека преовладуваат над примерите со успешно надминување на јазичната бариера.

8.1. Избор на стимулативни текстови

При изборот на стимулативните текстови за часовите по конверзација треба да се внимава на темата. Ќе раскажам еден пример од моето лично искуство како лектор по македонски јазик. Еден мој колега, лектор по еден друг јазик, еднаш ни рече нам, на колегите: „Јас сум подготвен за наредните три часа. Имам еден голем текст на тема *Осмоза*. Ќе го читаме, а потоа студентите ќе треба да кажат што мислат.“ Кон крајот на годината овој колега имаше најлоши оценки на анкетата за самоевалуација.

Темата на стимулативниот текст на часовите по конверзација треба да биде привлечна, интригантна, секојдневна и лесна за студентите. Едноставно, постојат некои такви вечни теми и никогаш нерешени дилеми, за кои честопати со задоволство дискутираме и полемизираме. Особено е битно темата да одговара на возраста на групата. На пример, ако е групата студентска, тогаш соодветни се некои теми поврзани со љубовта, со машко-женските односи, со бракот како институција, теми за половите прашања, за омилените предмети, за изучувањето странски јазици, за патувањата, за алкохолот и забавата, за омилените места, градови и држави, за културните разлики, за менталитетот на Македонците наспрема менталитетот на некој друг народ итн. Може да се дискутира и за проблемот со сексуалните и другите малцинства, но во овој случај потребно е наставникот да биде внимателен и да не допушти повредување на нечији чувства. Како пример за добар стимулативен текст, ќе наведеме еден текст, кој може да се употреби на нивото Б и да придонесе за надминување на јазичната бариера.

ШТО САКААТ ЖЕНИТЕ?

Да ѝ погледнеме на вистината в очи – жените ги избираат мажите. Нивните желби и потреби одлучуваат за она што го прават мажите. Во таа смисла, можеби навистина жените се прапричината за чудесните машки достигнувања, како и за војните што ги воде мажите во непрекинатото соперништво во борбата за власт, престиж, доминација и признанија.

Можеме да си замислиме дека нашите пра-пра-прабаби кај мажите ги претпочитале токму оние црти што им гарантирале сигурност и опстанок ним и на нивните деца – а тоа се физичка сила, емотивна стабилност, верност. Дали денес и понатаму жените ги ценат таквите црти кај мажите? Се чини дека е така. Од истражувањата спроведени во разни земји и култури произлегува дека жените како постојани партнери преферираат мажи постари од себе (демографските податоци од 37 земји покажуваат дека жените сакаат мажи постари во просек 3,42 години), со висока позиција во општеството, или со црти кои укажуваат дека се во состојба таква позиција во иднина да заземаат – амбициозни и работливи. Исто така, постои збир на црти што се високо ценети од страна на жените: постојаност, одговорност, зрелост, готовност за емотивно и материјално вложување во деца.

Секако, на прво место во истражувањата секогаш се појавуваше љубовта како услов за избор на партнерот. Љубовта значи ангажираност на мажот. 50 жени беа запрашани кои се, според нив, знаците на ангажирање на мажот. Какви одговори се добиени? „Раскинување на претходната љубовна врска“, „разговори за брак“ и „изразување желба за одгледување деца заедно со љубената личност“. Мнозинството жени тој услов (љубов) го ставаат над сите други споменати црти. Од 60 до 89 отсто од жените од различни земји одговорија одречно на прашањето дали би се омажиле без љубов за маж што ги исполнува сите други очекувања.

Според тоа, изгледа дека токму емотивната ангажираност на мажот жените ја ценат најмногу. Така што, господа, бадијала мускули, бадијала титули, ако нема љубов и емоции. А тоа ниту се купува ниту се добива. Жените ги гледаат мажите барајќи го тоа што е најважно. Најдобро се гледа со срце...

Текстот треба да се прочита и да се разбере, а не е задолжително да се преведе на некој друг јазик. Најдобро е непознатите зборови да се објаснат со средствата на македонскиот јазик. На пример, вака:

прапричина – првопричина, прва, првобитна, основна причина.

признание – одликување, титула, лична изјава на тој што признава нешто, признавање.

претпочита – повеќе сака, дава предност.

опстанок – одржување во живот, постоење, живот.

верност < верен – предан, приврзан, постојан во пријателството, во поддршката.

истражување < истражува, истражи – со примена на определени методи испита својства на нешто во научни цели.

произлегува – се наложува како заклучок од некој факт.

просек – средина меѓу две крајни величини, средна мерка.

иднина – време што ќе настapi, што претстои; спротивно: минато.

збир – резултат од собирање, на собирање повеќе предмети, нешта; сума.

одговорност – обврска за совесно и добро извршување на примената должност, работа, задача, со прифаќање да се одговара за лошото извршување, грешките, неуспехот во тоа.

зрелост < зрел – 1. За плод – што стасал за берење, што узреал. 2. За човек – што е телсно и душевно развиен; што постигнал нужен степен во развојот, што е готов, што ги исполнува условите, што одговара за нешто.

одгледување < одгледува, одгледа – изгледа, израсте неког грижејќи се за неговиот психички и физички развој; подигне, воспита (обично за потомство).

мнозинство – поголем дел, поголем број од некоја група луѓе; спротивно: малцинство.

одречно – негативно.

бадијала – залудно, напразно, попусто, бескорисно.

Пред да почнат студентите да го коментираат текстот, односно да го кажуваат своето мислење, може да се повторат неколку основни изрази, на пример:

Го кажувам своето мислење:

Мислам дека...

Сметам дека...

Според мене...

Според моето мислење...

Моето мислење е дека...

ЗАДАЧА:

Поставете прашања за дискусија врз основа на стимулативниот текст *Што сакаат жените?*

Прашање бр. 1: _____?

Прашање бр. 2: _____?

Прашање бр. 3: _____?

Прашање бр. 4: _____?

8.2. Активност на студентите: дискусија и есеи.

Успехот на лекторот на часовите по конверзација се мери во бројот на студентите што ќе се активираат во дискусијата и количеството на текстот што ќе го искажат. Најчесто во групите има по некој студент што со задоволство дискутира на која било тема, но има и такви што избегнуваат да зборуваат. Лекторот треба да им помага во правилното изразување, поправајќи ги грешките, но и да внимава да не претера со прекинување на студентот. Тоа може да ја урне самодовербата на студентот.

Полезно е да им се даде задача на студентите да напишат есеј на зададена тема со цел потоа есејот да се искористи како стимулативен текст. Еве пример за таков текст, напишан од студентка македонистка од Полска.

ПОДЕЛБАТА НА МАШКА И ЖЕНСКА РАБОТА

(Не)рамноправност на половите во извршувањето на домашните обврски.

Пишува Марта:

Од кога на светот има луѓе и од кога луѓето се делат на полови: машки и женски, има војна меѓу нив. Очигледно е дека половите не се исти, се разликуваат меѓу себе според изгледот, менталитетот и функцијата што ја имаат во процесот на репродукцијата. Сепак, не може да се каже дека од оваа причина некој пол е подобар од другиот, исто како што не може да се каже дека некоја раса е подобра од останатите. Различни сме, ама рамноправни.

Во различни култури мислењето за поделбата на половите е различна. На пример во античка Кина луѓето верувале дека во светот има две сили: машка и женска, јинг и јанг, кои заемно се надополнуваат и само кога се заедно, може да се добие хармонија. Во европскиот културен свет имало слично мислење уште во античка Грција, каде што според митологијата цел свет бил поделен на машки и женски дел, како и нивните богови. Затоа мажите и жените имале исти права. Таквото мислење исчезнало во средновековието, кога христијанството се проширило низ цела Европа. Свештениците почнале да проповедаат дека сè што е поврзано со сексуалната страна на нашиот живот е лошо и дека жените се искушувачки, дека се лоши и фалшиви. Оттогаш ситуацијата на жените станала лоша.

Сега полека се менува мислењето за жените, главно поради еманципацијата и зголемувањето на свеста на жените, но сè уште многу луѓе мислат дека местото на жената е дома, особено в кујна. Јас не сум феминистка, но кога слушам дека готвењето, перењето и чистењето се женски работи, почнувам да се нервирам. Морам да се согласам дека мажите и жените имаат различни предиспозиции за некои работи. На пример, мажите, кои се посилни, подобро ќе работат физички, но истовремено има и силни жени, често посилни од многу мажи, кои без проблеми ги работат таканаречените „машки“ професии. Исто така жените имаат подобар мајчински инстинкт, што не значи дека сите жени се добри мајки. Понекогаш мажите подобро знаат да чуваат дете. Оние работи што ги викаме „домашни“ не бараат никакви предиспозиции, мажите можат да ги прават исто како жените.

Не сакам да кажам дека мажите и жените се исти, како што некои жени мислат. Не сме исти, се разликуваме меѓу себе. Поинаку треба да се третираат мажите, а поинаку жените. Треба да ги делиме обврските според нашите способности, но сите треба да имаме исти права. Секој треба да има можност да избере каква работа сака да работи.

Помош:

рамноправност – состојба на еднакви права или статус, еднаквост.

извршување < извршува – прави, врши.

исчезне – се загуби без трага, го снема.

свештеник – член на свештенство, духовник.

проповеда – држи проповед.

искушувачки – таков што силно привлекува, заведува.

свест – сфаќање, знаење, запознаеност; севкупност на идеи, мисли, чувства итн., на човек или група.

предиспозиција – природна способност, надареност, предодреденост кон нешто.

истовремено – се случува во исто време.

способност – моќ, умеење, знаење, вештина, компетентност, мудрост, или талент (за нешто или да се направи нешто).

Коментари:

Јоана:

Се согласувам со Марта. Мислам дека има разлика помеѓу мажите и жените. Тие имаат различни предиспозиции, но ова не значи дека се подобри или полоши. Пред сто години жените не работеле како лекари, научници и сл. Сега има повеќе лекарки, отколку лекари. Мислам дека сè зависи од нас и од тоа дали навистина сакаме нешто да направиме, а веќе не постои поделба на машка и женска работа, туку на работа која сакаме или не сакаме да ја извршуваме.

Агњешка:

Мислам дека поделбата на машка и женска работа во сегашно време е фикција. Статистиката покажува дека сè повеќе жени професионално се исполнуваат и немаат толку време колку што имале жените пред 20-30 години, кога доминирал патријархалниот модел на семејство – мажите работеле, жените седеле дома и готвеле, переле, чистеле. Сè повеќе се среќаваат партнерски врски кои се потпираат на рамноправноста и на заемната помош, и

мажот и жената се ангажираат во извршувањето на домашните обврски, и тоа е најдобро решение за „здрава“ врска.

Јана:

Поделбата на машка и женска работа во секое семејство е различна. Тоа зависи од тоа кој е глава на семејството. Ако е главен мажот, сите домашни работи ги врши жената. Ако семејството е либерално и современо, има рамноправност во извршувањето на обврските, и тогаш сопружниците постигнуваат хармонија. На пример, во моето семејство татко ми мие садови и чисти, бидејќи е пензионер. Од друга страна, мајка ми работи во фирма. Затоа таа готви јадење само понекогаш.

Сега повеќе жени се борат за еднакви права со мажите. Има многу феминистки. Во западните земји има жени претседатели (во Финска), жени канцелари (во Германија) и жени премиери (во Украина).

Јас сум нецелосно феминистка: од една страна сакам да бидам многу независна и слободна, од друга страна сакам да имам силен и влијателен маж.

Јустина:

Јас се согласувам со авторот на овој текст. Исто така мислам дека и мажите и жените без оглед на физичките и психичките разлики кои постојат меѓу нив, треба да имаат еднакви права. Сметам дека не постои „машка“ ниту „женска“ работа. Зошто жената да не може да се занимава со професија која обично ја извршуваат мажите? На пример, зошто жената не може да работи како рудар? Не мора да значи дека жената не може да биде физички силна, напротив, мислам дека жените имаат подобри физички предиспозиции отколку мажите. Треба да се забележи, исто така, дека не само жените можат да ги извршуваат домашните обврски, како перење, пеглање и сл., и дека мажите исто така имаат раце и понекогаш можат да ја вклучат машината за перење.

Малгожата:

Се согласувам со Марта, дека мажите и жените се разликуваат меѓу себе според изгледот, менталитетот и функцијата која ја имаат во процесот на репродукцијата. Мажите и жените имаат исти права и можат да прават сè што сакаат. Мислам дека готвењето, перењето и чистењето може да биде исто така женска и машка работа. Дали само мажот може да биде добар заварувач или топилничар? Зошто не жената? Ако сака да работи како заварувач и е добра во тоа што го прави, нека работи.

Изразувам исто или различно мислење:

Се согласувам со...

Се сложувам со...

Моето мислење е малку поинакво (се разликува) од мислењето на...

Прашање бр. 4: _____?

[illegible]

БИБЛИОГРАФИЈА

Ајдинска-Папазова В. Добре дојдовте на македонски јазик (учебник со работна тетратка и CD). Скопје, 1999.

Вайнрайх У. Языковые контакты (состояние и проблемы исследования), Киев, Издательство при Киевском государственном университете, издательства объединения "Вища школа", 1979.

Велјановска К., Дучевска А., Танушевска Л., Тофоска Ст. Преглед на видските форми на почестите глаголи во македонскиот јазик. Скопје, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", 2007, 116.

Гочкова Т. Психоллингвистика. Скопје, Просветно дело, 2005, 171.

Гочкова-Стојановска Т. Преглед на прирачниците по македонски јазик како странски. // *Наставата по македонски јазик како странски: состојби и перспективи*. Универзитет Св.Кирил и Методиј, Скопје, 2003, 97-123.

Каранфиловски М. Состојби и перспективи на македонскиот јазик на странските университети / *Наставата по македонски јазик како странски: состојби и перспективи, 3б.1*. Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје, 2003. 127-136.

Конески Бл. Граматика на македонскиот литературен јазик. Скопје, Просветно дело, 2004, 551.

Конески Бл. Историја на македонскиот јазик. Скопје, Детска радост, 1996, 238.

Минова-Ѓуркова Л. Граматика на македонскиот стандарден јазик за странци. 2006.

Мустафа А. Македонскиот јазик во основните училишта со настава на албански јазик. Скопје, Логос-А, 1996, 216.

Наставата по македонски јазик како странски: состојби и перспективи: зборник I. Редакциски одбор: Л. Минова-Ѓуркова, Татјана Гочкова Стојановска, Љупчо Митревски. Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2003, 136.

Пандев Д. Споредбеноисторискиот метод во учењето на македонскиот јазик како странски // *Наставата по македонски јазик како странски: состојби и перспективи: зборник I*, Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2003, 47-52.

Прирачник за кандидатите за тестот по македонски јазик како странски јазик – ТЕМАК – според потребите на целната група за средно рамниште. ЦЕТИС МАК, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје, 2008.

Савицка И., Спасов Љ. Фонологија на современиот македонски стандарден јазик. Скопје, Детска радост. 1997, 301.

Спивак Д.Л. Как стать полиглотом. Ленинград, Лениздат, 1989, 144.

Станојоски И. Проблемот на интерференциите при изучувањето на македонскиот јазик во Полска и Украина / Игор Станојоски. - Скопје : Станојоски И., 2009. - 180 стр.

Станојоски И. Македонска мова / Игор Станојоски. - Скопје : Станојоски И., 2009. - 190 стр. (Учебник по македонски јазик за Украинци)

Станојоски И. Makedonština / Igor Stanojoski. - Skopje : [И.Станојоски], 2012. - 180 стр. (Учебник по македонски јазик за Чеси)

Станојоски И. Часови по конверзација : прирачник по македонски јазик за странци / Игор Станојоски. - Скопје : [И. Станојоски], 2013. - 138 стр.

Стефанија Др. Краток македонско-бугарски и бугарско-македонски речник. Благоевград ЕТ "Ираник" 2004, 92 и 86.

Тантуровска Л. Вежби и игри. Прирачник за учење македонски јазик како странски. Скопје 2005. Games and Exercises. Handbook for the Acquisition of Macedonian as a Foreign Language. Skopje, 2005

Тасевска Р. Македонски со мака: курс за почетници. Скопје, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", 2007, 210.

Тополињска З. Комуникативната хиерархија како регулатор на јазична интерференција // *Јазиците на почвата на Македонија*. Скопје, МАНУ, 1996, 67-73.